

נא

(א) **למנצח ונ'** : כבר חיותי דעתי כמזמור י"ח ששמות המזמורים וזמן חיבורם הוסיפו ע"י דוד עלמנו, ה"כ חזק קורא נעים מה גדלה ענות לב המלך הזה שבעלמו חזר מזמור להודיע חטאתו ונחמו למשוררים לשוררו בב"ה המק לדורי דורות למען ישמעו חטאים ולא יתיאסו מכפרת עונם ע"י תשובה, ואף אם לא תונח סנרתו שפסוק בבא הלוי נכחב ע"י דוד עלמנו, תוכן המזמור מוכיח למדי הדבר ומוכיח על כניעת לבו : — (ג) **חנני אלהים בחסדך** : שרש חנה נהיה משם חן, שהרועים היו חונים במסעיהם במקום שמלא חן בעיניהם, ושרש חנן הוראתו העתיד לבקשת מעתיר לה מחמת כשרון מעשיו רק כי מלא חן בעיני הנעתר, ע"כ יתכן אללו שם חסד : **ברב רחמיך** : מהוראת תהיה רבה שהוראתו גדלה ומתגדלה, בן רחמי ה' (שם רחמים כגור מרחם האשה המרחמת בני בטנה) גדולים מטבעם ומתגדלים ומתרבים מחמת כניעת לב המעמיר : — (ד) **הרב כבסני ונ'** : כבסני פעמים רבות עד כי אטרה, כל' השב ידך עלי להכותני רק **אגקה** מעוני : — (ה) **כי פשעי ונ'** : אינני הולך בשרירות לבני לבקש התגללות להמעט פשעי בעיני, רק אני יודע כובדם, וחטאתי (הבאת בת שבע אל ביתי שהיא היתה שרש פרה ראש להם) : **נגרי תמיר** : ואני אומר הלוואי ולא עשיתי כך : — (ו) **לך לבדך חטאתי** : רש"י ו"ל פירש אף מה שהרעתי לאוריה לא חטאתי אלא לך שהזהרת על הדבר לפיכך בידך לסלות, ופיליפסוף החזיק תחריו, ובאמת מה היה לו לדוד לעשות מעתה, אם היה אוריה חי היה מבקש מחילה ממנו עכשו שמת ואין לך דבר שעומד בפני התשובה, אין לו (כדברי אבן יחיאל) אלא לבקש מחילה מה', ואין אחר בעולם שנגדו חטא ; ואם תקנו רז"ל לבקש מחילה מן המתים (ש"ע ה"ח סי' תר"ו סע' ב' משם הגמרא יומא פ"ו) מפני תקנה השבים חקנוהו לעורר לבם לתשובה, לא שיש יסוד לבקש מחילה מעלמות יבשות כלתי מרגישות ולא מנשמת אדם שאינו עוד בחיים, ועושה זאת ומתחנן לנשמת איש או למלאך כאלו עובד ע"ו, מ"מ גם כי אמת הדבר קשה לאומרו, ובפרט בפני המון החוטאים, הלא טוב לחוק בלבם שבעבירות שבין אדם לחבירו גדול וחמור עונו לנגד עמיתו מלנגד ה', שכן כתוב (פר' נשא) כי יעשו מכל חטאת האדם למעול

מעל בה' חטאו נגד עמיתם שאפשר להתעלם ממנו וחשבו להתעלם נ"כ מפני ה' (סוה לפי דעתי מקור והוראת שרש מעל, בהיפוך אותיות עלם) והתודו את חטאתם לפני האדם, שחטאו נגדו והשיב את אשמו בראשו וחמישימו יוסף עליו ונחן לאשר אדם לו ואח"כ יביא קרבן, ואף כי בנידון דידן א"א לתקון **המעיות** מ"מ יותר טוב היה לשחק ממנו, ע"כ כ"ל שיש נ"כ לפרש כדעת רד"ק לך לכך היה ידוע כי חטאתי (ויורא) והשליח שהביאו שליחותו אל בת שבע מתי סוד דוד היו ובודאי לא היו מגליו קלוננו) ואני ע"י מזמור זה מודיעו לבני דורי וגם לדורות הבאים, ולערך חטאתי תהיה הכנעת, שאל"כ בני אדם החושכים כי חף אני מפשע ועכ"ו רואים אותי מדוכה ביסורין יחסדו כך שלא חשטה משפט, וע"י התודות זאת תלדך כדברך, יראה כי כמה שהעמדת עלי לך עשית, וזך וטהור אתה במשפטך מחשד עוות הדין עלי ; ורמב"ם פ"י מל' כי אתה ה' לבדך (למטה פ"ג י"ט) יחיד ומיוחד ומה שייך זה לכאן אם לא נפרשהו כדברי רש"י ? — (ז) **הן בעון חולדתי** : יצר הרע כי מלידה ומהריון וכן כתוב ע"פ ה' (פר' נח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו : **יחמתי** : יחמה בי ע"ד אל תבואני רגל ג'יה (למעלה ל"ו י"ב) מל' ויהי בעת יחס הלאן (פר' וילא) : — (ח) **הן אמת חפצת בטחות** : חפצת שאדם ישיב א לבו מפעליו ויודה כמה שהרע לעשו, והיא חכמת הנפש ומנחת חכמת ידיעת ספר לישר על ידה דהך איסוראיש וכן הוא אומר ראשית חכמה יראת ה' (למטה קי"ד יו"ד) ואותה חכמה אתה תעוררנה בסגור לבני : **בטחות** : מל' וטח את הבית, כי טח מראות עיניהם (ישעיה מ"ד י"ח) דבר מכוסה והן הכליות שיחסו להן המחשבה לא מחמת עלמן רק מפני שבין כל איברי גופת האדם והכמהה הן היושבות פנימה, וכן ענין ובסתם שאחריו ; ולענין חיבור שני מקראות אלה כ"ל ששני הן שבראשם יש להם הוראת אס, כמו והן לא יאמינו לי (פר' שמות) הן היתה כולאת (ירמיה כ' יו"ד) וכמוהם בעורא (ז' כ"ו) הן למות הן לשרשי הן לענש נכסין ולאסורין, וכמוהם פעמים רבות במשנה ובתלמוד, כל' בין שתשיב אל דעתך כי יצר לב האדם רע מנעוריו, בין שתביט להכנעת לבני הבלתי מעלים ומקל עולם פשעו תחטאני באוב ואטרה מכבסני ונ', או תסלח לי בחסדך ותסיר ממני טמאתי כחוק האוב המזיב טיפות מים ואפר ומטהר, או נ"כ אם כך גזרת תמרק פשעי ביסורין כבד מנ, אל שע"י כבוס רב יסירו ממנו חלאתו : — (י) **חשמיעני ששון ושמחה** :

אִים עלי בִּיסוּרִיד וְדַכְרִי אִיוֹמִיד יִהְיוּ לִי לִשְׁשׁוֹן וְלִשְׁמַחָה וְלִהְיוֹ פְּנִי (שׁוה הוֹרֵאחַ
שֶׁסְּשׁוֹן מִנּוֹרֶת שִׁישׁ וְשֶׁסְּשׁוֹן הַלְבִּנִי בִּמְרִאִיתָם) וְלִשְׁמַחָה וְעִלְמוֹתֵי אֲשֶׁר דְּכִיתָ לֹא תִאֲחַנְנֶה
רַק תִּגְלֶנֶה אִיו הַסֶּחֶר פְּנִיד מִחֲטָאֵי וּמַחֶה עֹנֹתֵי (כֹּאשֶׁר יִמַּחֶה אֶת הַלְלָחַת, מ"ב
כ"א י"ג, ע"י שְׁטִיפָה בְּלֹא מִירוֹק כְּמוֹ שֶׁלְרִיד לִכְבִּיסַת בִּגְד) רַק שֶׁחֲבָרָא לִי מִחֲדָשׁ
לֵב טָהוֹר בְּכַתְחֻלָּה וּתְחַדָּשׁ בְּקִרְבִּי גַם רוּחַ נָכוֹן עֹמֵד עַל כֵּן וּבְסִיס כְּלוֹ בְּטוֹחַ בְּכַחוֹ
לְהַתִּיבֵךְ נֶגֶד יוֹ"הֵר וְלֹא יִסּוֹג אַחֲרָיו : — (יֵד) הַשִּׁיבָה לִי שִׁשּׁוֹן יִשְׁעֶךָ .
אַחֲרֵי מִטְאָתוֹ סָרָה מֵעֲלִיו רוּחַ ה' הַעֲשִׂירֶת בְּנִפְשֵׁי רוּחַ דַּעַת וּבִינָה וּפְנִיו קִדְרוּ מֵאֹד
שְׂשׂוֹנִם וְנִהַפְךְ לֵאמֹר אַחֲרַי עַד כִּי סָבַל יִסּוּרִין וְיִדַּע בִּי כּוֹפֵר עֹנֵוֹ עַל יְדִיהֶם וְהַמִּית
נִפְשׁוֹ שְׁקֻטָּה : — (טו) אֶלְמֶרֶה פְּשָׁעִים דְּרִכְבִּיךָ : אֱהִי־אֹת לֹהֵם שֶׁאֵין דְּבַר
עֹמֵד בְּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה בְּאֻפֶּן שֶׁלֹּא יִהְיוּ רַשָּׁעִים כ"כ בְּפְנֵי עֲלָמִם וְיִתְיַאֲשׁוּ מִרַחֲמֵי ה',
רַק יִיחַלוּ גַם הֵם לִחְסֹדוֹ : — (טז) מִדְּמִים . כָּל מְקוֹם שֶׁמִּלְאָנוּ דְּמִים בְּלִי רִבִּים
קוֹרְאֵנוּ דֵּם הַנֶּפֶשׁ, וְכֹאֵן ר"ל הַנִּי בִיד פֶּשַׁעִי (הַרְיֵנָה אֹרִיָּה) הוֹטִיעֵנִי מִיָּדוֹ אֶתֶּה
אֶל שׁוֹעַ וְכֹדִיב כִּי לֶךְ שׁוֹעֵמִי וּמִמֶּךָ אֶקִּיָּה יִשׁוּעֵמִי : — (יז) שְׁפָתֵי תִפְתָּח . אִם
דְּבָרֵי תַחֲנוּנִי וּמִלִּיּוֹת שִׁירֵי יִהְיוּ שְׁנוּרִים בְּפִי כְּבִרְאשׁוֹנָה זֶה לִי הָאֹת כִּי רָצִיתִנִּי
שְׁנִית : — (יח) כִּי לֹא תִחַפֵּץ זִבְחִי . תְּמוֹרֶת חֲטָאֵי אִם לֹא נִשְׁכַּר לֵב הַחוּטָא
בְּהַקְרִיבוֹ אֹתוֹ לִפְנֵיךָ ; וְזֶה דוֹמֶה לַעֲבִין מוֹמֹר שֶׁלֹּמַעֲלָה, ע"כ בְּסֹדֶר אַחֲרָיו, וְהַקּוֹדֵם
בְּעֶבֶד קִיּוֹם דְּכָרִיו « בִּינוֹ נָא זֹאת שׁוֹכְחֵי אֱלֹהִים פֶּן אֲטָרוּף וְאֵין מִלִּל » דוֹמֶה לַעֲבִין
מוֹמֹר מ"ט הַמִּדְבָּר בְּאִבְדֵּן הַרְשָׁעִים בְּאֵין תְּקוּהָ : — (כ) הִיטִיבָה בְּרִצּוֹנְךָ
וְגו' . שְׁנֵי פָסוּ אֱלֹהִים נֹסְפוּ בִּימֵי גִלּוֹת בְּבֹל לְהַחֲלִישׁ רוּשֶׁם הַדְּבָרִים הַקּוֹדֵמִים
« כִּי לֹא תִחַפֵּץ זִבְחִי וְאֶתְנָה » וְגו' לְבִלְתִּי יִאֲמָרוּ הַגּוֹלִים מֶה נֹעִיל כִּי נִשְׁכַּר וְכִנְנָה
ב"הֶמֶךְ הֵלֵא גַם בִּלְתּוֹ נוֹכַח לַעֲבֹד אֶת ה' כְּרִצּוֹנוֹ אִיו הִיוּ שֶׁסְּשֵׁנִי מִקְרָאוֹת וְהַחֲלִיפוּ
דְּבָרֵיהֶם בְּמַקְלָת לִפִּי מִלֵּךְ ב"י בַּעַת הַהִיא :

נב

(ג) מֶה תִּתְחַלֵּל וְגו' . דוֹאֵג הִיָּה מִן הַבְּבוּעִים הַמְרִאִים עֲלָמִם כִּירֵאֵי ה'
וְכֹאמְכִים לְכַחֲרוֹ שְׁאֹל, וְכָל רַעְיוֹ שֶׁעָשָׂה לְכַהֲנִים וְלַעֲרִים הִיָּה טוֹעֵן כִּי עָשָׂה לְטוֹב
מִלְכוֹ הַנִּמְשָׁח ע"י נְבִיא ה', וְגַם ה' סוֹמֵךְ יָדוֹ בְּפָנָעוֹ הַכַּהֲנִים הַבְּבוּעִים בְּמִשְׁחָו
וְכֵן מִלְאֲוָהוּ נִעְלָר (מִל' קִדְשׁוֹ עֲלֵיהֶ, יוֹאֵל ב' ט"ו) כְּלוֹ עֹמֵד בְּתַפְלָה וּתְחִנּוּנִים

בְּמִשְׁכַּן ה' בְּנוֹב (ט"א כ"א ח'); וְעִנִּין הַפֶּסֶק כֶּךָ, אֶתֶּה הַנְּבֹר ! (אֲבִיר וְנְבוֹר
כְּדַפִּים, וְדוֹאֵג הִיָּה אֲבִיר הַרְעִים אֲשֶׁר לְשֹׁאֵל) מֶה תִּתְחַלֵּל בְּרַעְיָה שְׁעִשִּׁית וּתִאֲמַר
כִּי כָל הַיּוֹם חֲסֵד אֶל עִמָּךְ : — (ד) הַוִּיחַ וְגו' . אֶתֶּה אִישׁ לְבוֹעַ וְעִשְׂיָה רַמִּיָּה !
בְּלִכְתֶּךָ רִכִּיל אֶל שְׁאֹל לֹא הִיָּתָה דַּעַמָּךְ לְהַטִּיב לֹו רַק לְהַרַע וְלַהֲבִיא הוֹוֶה עַל כ"א
בְּלִשְׁוֹךְ שֶׁהִיא כְּתֵפֶר מִלִּטָּם, הַמִּתְחַד הַנּוֹנֵעַ כֵּן, כֵּן לְשׁוֹךְ לֹא תִיטִיב לְאֲשֶׁר תִּדְבַּר
כֹּו רַק תִּרַע : — (ה) אֶהֱבֶה רַע וְגו' . מִימִיד כּוֹדַעַת לֵאמֹר אִוְהֵב הָרַע יוֹמֵר
מִן הַטּוֹב : — (ו) דְּבָרֵי בִלְע . מִל' וּפִי רַשָּׁעִים יִכְלַע אֹן (מִשְׁלִי י"ט כ"ח)
סֶר"ל יִכְסֶּה וְיִסְתִּיר אֹן שְׁנֵי לְרִמּוֹת כ"א, כֵּן אֶתֶּה מִימִיד דְּבַרֶת אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד
בְּלֵב : — (ז) יִחַצֵּךְ . מִמִּנְכֶּךָ שְׁקִינִית לֶךְ מַעַם שְׁאֹל כְּעוֹרֶרֶךְ קִנְיָתוֹ נֶגֶד דוֹד
וְנֶגֶד הַכַּהֲנִים : מִאֲהֵל . מִמִּשְׁכַּן ה' שֶׁסְּשֵׁן תִּתְעַצֵּר כֹּאִישׁ חֲסִיד וְאֹלִי הַקְרִיָּה
הַנְּכֹנֶה מֵאֲהֵל וְחִסְרָה ו"ו הַכְּנוֹי מִפְּנֵי ו"ו שֶׁל וְשֶׁרֶשֶׁךְ שֶׁאֲחִרָיָה (פִּיין) בְּמִשְׁהַדֵּל עַל
פֶּסֶק קִלְתִּי בְּחִיין, פֶּר' תּוֹלְדוֹת) : — (ח) וְיִירָאוּ . אֶת ה' יִרְאֵת הַרְוֹמָמוֹת
בְּרִאשׁוֹתָם כִּי לֹא יִחַפֵּץ אֹן וְעֲלֵיהֶ, וְיִאֲמָרוּ עַל דוֹאֵג הֵנָּה הַנְּבֹר וְגו' : — (ט) לֹא
יִשִּׁים וְגו' . הוּא טוֹעֵן שִׁישִׁים בְּאֲלֵהִים מַעֲוֹן, רַק אֵין הַדְּבַר כֵּן כִּי הוּא בְּטוֹחַ בְּעִשְׂרוֹ
וְחוֹשֵׁב שֶׁע"י הוֹוֵתוֹ שֶׁהוּא מִבִּיא עַל אַחֲרִים עוֹוֹ וְכַחוֹ מִתְחַלֵּלִים : — (י) וְאֲנִי
כּוֹיֵת רַעְנָן וְגו' . אֲנִי שֶׁאֵין מִדּוֹתֵי כְּמִדּוֹתֶיךָ אֲנִי אֲשֶׁר בְּבֵית ה' לֹאֲרֶךְ יָמִים וְיִכְוֹלֵנִי
לְבִטּוֹחַ בְּחִסְדּוֹ לַעֲוֹלָם וְעַד, וְלַהּוֹדוֹת עַל מֶה שֶׁאֶתֶּה ה' עָשָׂה עִמָּי, כִּי טוֹבֵתִי אֵינְנָה
רַעַת עִמִּיתִי, וְיֵשׁ לִי לְהַתְּפָאֵר נֶגֶד חֲסִידֶךָ כִּי לְשִׁמְךָ קוִיָּתִי, כִּי מִגִּמְתִּי חֲסֵד וְאֶמֶת,
וְדוֹאֵג זֶה הַמִּתְּפָאֵר בְּלִדְקוֹ כִּי שָׁקַד עַל דְּלִתּוֹת בֵּית ה' וְאֲח"כ לֹא נִמְנַע מִעֲשׂוֹת רַשָּׁע,
הוּא הָרַשָּׁע הַנּוֹ בְּסִי' כו"ן, וְלַהֲפֹךְ מִמִּדּוֹתָיו יֵשׁ לוֹמֵר זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁכָּרָה וְגו'
שֶׁהוּא תְּמִלִּית מוֹמֹר הַקּוֹדֵם ; וְסֶר"ל (כְּבִיאֲרוֹ לַפֶּסֶק רִאשׁוֹ כִּי רַעַה נֶגֶד פְּנִיכֶם, פֶּר'
בִּא) כְּתִב שְׁרָלוֹנוֹ כִּי אֶךְ טוֹב מִעוֹמֵד לְבֹא עַל חֲסִידֶךָ :

נג

(א) לְמִנְצָחָ וְגו' . מוֹמֹר זֶה בְּמַעַט סְנוֹי נִמְלֵא בְּסִי' י"ד וְשֶׁסְּ בִּארְנוֹהוּ, וְאֵין
הַפֶּרֶשׁ בֵּין שְׁנֵיהֶם כ"א בְּפֶסֶק ב' שֶׁסְּ כְּמִיב הַתְּעִיבוֹ עֲלֵיהֶ, וְכֹאֵן הַתְּעִיבוֹ עוֹל, עוֹל
שְׁעוֹשִׁים חֲדִיר הַפֶּסֶם עֲשׂוֹהוּ מִתּוֹעֵב בִּיּוֹמָה, וּבְפֶסֶק ד' שֶׁסְּ כְּתוּב סֶר, וְכֹאֵן סֶג
מִמְקוֹר נִסּוֹג אַחֲרָיו, נִסּוֹנוֹ מֵאֲחֵרֵי ה', אִיו הוּא מִל' כֶּסֶף סְנִיָּם, הִיוּ כָּלִם לִסְגִי (כְּמֹהוּ

ביתאקאל כ"ב י"ח), ופסוק ו' שם כתיב כי אלהים בדור לדור והוא פירש על מה שכתוב כאן כי אלהים פור עלמות יחך, פור המונים עליך ושם גויתם כעלמות היבשות, אתה דוד הביטת אותם **משבירם** כי אלהים מאסם ויחין ספק שזה ילא ראשונה מידי דוד, ובקראו בו שנית תיקן איזה דבר ונהיה ממנו מומור י"ד והמעתיקים מלאו שניהם ונתנו להם מקום בספר תהלים, וכן כס' ק"ח שמחלתו לקוח מס' נ"ח ומחלתו מס' ס', ואמר נכל כלכו אין אלהים וגו' ראוי לומר על דואג המכחש ע"כ מלא כאן מקומו :

נר

(ב) בבוא הזיפים : הולכי רכיל כדואג הנבל, ע"כ בסדר אחר המומור הקודם : — (ג) בשמך : שמותיו של הקב"ה הם מדותיו, והעולה על כולם היא גבורתו ויכלתו, והיא שמו הפועל מכל שמותיו : ובגבורתך תדינני : אתה שהכל תוכל תעשה דין באויבי : — (ה) ורים : ור יש לו הוראת אכזר, כהפכת ורים (ישעיה א' ו') ולא נודע אם הזיפים מבני ישראל היו אם לא, ואף אם נכרים היו יתכן לגזר עליהם לא שמו אלהים לנגדם סלה (מעולם) במו שאמר בעמלק ולא ירא אלהים, שכל גוי יש לו יראת אלוה אחד, שלפי דעתו היה שוגא מעשה עול-גם אם איננו שוגא מעשה תועבה וביאור : — (ו) בממבי נפשי : ע"ד ה' לי כעורי, הראשון והתקוף בהם, כי לא יתכן שיטמון אדם ידו בללכת וישמוך על הנס, רק יש לו לבקש סמוכות בכל מה שיודמן לפניו מלבד בטחונו בה' שהיא ראשית לכל סמוכותיו ; ואין לפרש שהרבים כאן הוא היחיד המוחלט ע"ד אדוניו בעליו המורים שהאיש ההוא מלך בעצמו כל מי שיש לו שלטון עליו, ולפרש אדני הוא כל סומכי מפני הכי"ת, והיה ראוי לכתוב אדני סומכי נפשי, ה' לי עורי, רק אולי השתמש בשימוש כי"ת מפני שגם תיבת אדני הוא רבים ואם היה כותב גם המאר כל רבים היה נותן מקום להפקיר ולאמר רשויות הרבה בשמים, ואם כתב ביהושע (כ"ד י"ט) אלהים קדושים כתב אחריו בנוי הוא, אלהים קדושים הוא : — (ז) באפתך הצמיחם : אפת דבריד שהבטחת כי לא אלדיק רשע (פרשת משפטים) והנמת שוררי המביטוס לראות בקלקלתי, הצמיחם מל' והארץ לא תמכר לגמילות (פרשת בהר) הבריתם כליון חרוץ, והצמיח בחילוף אותיות השמיד, וההוראת כריתה בית

לו הוראת לחינה ודוחק, למתו בכור חיי (איכה ג' נ"ג) וממנו מבפד ללמך, קצוות שער הראש הנגבלות ונקשרות, לוס' יוס' אסיפה ותענית, וכלשון משנה לומת יונידים מקום שהנידים באספוס ונקשרים זה עם זה : — (ח) בנדרבה : מלבד זכאי חובה המוטלים עלי : כי טוב : שמך או כי טוב להודות לך, והשני נראה יותר, כי שמך האמור כאן היא מדת גבורתו ולא מדת טובתו, והראיה מה שכתוב אחריו כי מכל דבר הצילני ובאויבי ראתה עיני :

נה

(ב) האוינה וגו' : תן לכך לשמוע כי אני דן דין בעלמי ומולא חובה לעצמי (סוה ל' תפלה משרש פלל), רק אני מבקש חנך (סוה לשון תחנה) בדברי, כל אל תתעלם, אל תעש כאלו נעלמים דברי ממך : — (ג) הקשיבה : שרש קשב מקורו שב, השב פניו אל הקורא וכן הוראת שרש ענה פנות אל איש לדבר עמו, אם כן וענני מוסיף על הקשיבה : אריד : ממקור רד הורדת דמעות : בשיחי : ממקור וסח עינים (איוב כ"ב כ"ט) ענינו הכנעתי ועניותי : וואהימה : הים היא הברה טבעית היוצאת מפי הנאמך : — (ד) מקור אויב : המדבר עלי ל"הר, ומומור זה : או חופר בדרוח דוד מפני הכשלום או בכרחו מפני שאלו, ומפני זה שדוד מתאונן שידברו עליו ל"הר מלא מומור זה מקומו אחר הקודמים : עקת : עקה בחילוף אותיות (נר-ער) נוקה רשע מזיק אותי, ע"י ל"הר שמדבר ממעיט מספר אוהבי ואנשי בריתי : כי ימיטו עלי און : אינס יכולים להוכיח וליסד דבריהם כי עשיתי און, רק מכניסים חשד בלב נאמני, וכן עשה שמעי בן גריא בקללו את דוד לאחר השיב עליך ה' כל דמי בית שאול (ס"ב י"ו ח') בקש להכניס חשד בלב שומעיו שדוד גרס מיתת אבנר ואיש בשת : ישטמוני : הוראת שטם (הקרוב לטטון) היא שוט בדעתו למלוא דרך להרע עם איש : — (ה) לבי יחיל : חלחלה ואימה מוכללה להולד בלב האדם טרם יעמיק החקירה בסכנתו, ויראה ורעד אחרי אשר ראה וחקר כי זו הוראת ירא, ראה והכין סכנתו : — (ו) ורעד : בהבלעת אות הגרון רד, ירידה ונפילה לארץ : פריצות : פלץ קרוב לפרץ (להנהיל-להזהיר) חלחלה הסוכרת כח הנוף ועוו הנפש, ומפלגת (מ"א ט"ו י"ג) היא תמונת האסירה המליירת, הירד-שפ"י אורה יראו כללי עני הער כענקים ומכניסים פלגות בלב

הפתיים, על ה' היו מליידים אותה בתמונות ורות לאיים על רואיה : —
ואשכנה : כטח : — (ט) **מרוח סועה** : להמלט מרוח סועה, או אמהר ואחיש
 יותר מרוח סועה, ושרש חוש הוא הכרה טבעית המורה מהירות התנועה וכן הוראת
 התיבה גם כל' אשכנז, וסעה וסער מקורם אחד, סע : — (י) **בדע** : דברי עלתם
 יסארו כלועם ולא ילליחו להוליאם בשפתותיהם : **פרג לשונם** : שלא יתאחדו
 בפלחם : **כי ראיתי וגו'** : כעיר ירושלים שאני דר בה (או נ"כ בגבעת בנימין
 מושב שאל), ואני חקרתי נפשי בחמונה לדעת אם באמת עשיתי הרעות שהם
 יאשימוני ומלאתי כי סקר וחמם דבריהם, ומנמתם היא למצוא תואנה לריב עמי :
 — (יא) **ער חומותיה** : חומות העיר הם מקום טיול לכטלנים הממלאים
 שעותיהם בדברי ל"הר : — (יב) **תוך** : כמקורו מורה הונאה בעוד שהיא בתוך
 טוחות האדם (תוך-טוח) ומרמה כסיונאה מן הכח אל הפעל, ומקור מרמה היא
 רמה המסתתרת בין עשבי הסדה : — (יד) **בערבי** : שמלאתי ראוי לרע לי כי
 ערכו שזה לערכי : **אלופי** : ששאלתי מה בפיו למען יאלפני, ואחר עלתו הלכתי
 ועתה הוא מאשים אותי על מה שעשיתי : — (טו) **נמתיק סוד** : נועלנו יחדו
 למת יסוד וכסים נכון לדבר, והודינו זה לזה באופן **שְׁחֻסְדָּנו** יחד היה לנו מחוק :
ברגש : מל' למה רגשו גוים (למעלה ב' א') ל' חיבור וריעות : — (טז) **ישיא** :
 האל מות עלימו, ימותו פתאום בלא עתם, ולפי הכתיב **יְשִׁימוּת** ל' שממה, תבאנה
 עלימו, ורחוק : **כי רעות במגורם** : ל' גרות הוא תמיד ברכו, מגורים, אולי
 מפני שרוב הגרים הולכים וגדים ממקום למקום ומשנים מקום גרותם, רק כאן לשון
 מושאל הוא על הגוף שהנשמה בו בגרות כל ימי חייה על האדמה, ע"כ בא זה לבדו
 בל' יחיד, וענינו אעפ"י שיודעים כי גרים הם עלי ארץ ומחר יתבע האל חשבון
 מהם עכ"ז יהשיעו, א"כ ראויים הם למיתה פתאומית : **במגורם בקרבם** : בקרבם
 או גופם שהוא מקום גרותם : — (יז) **כי ברבים היו עמרי** : היו נגדי : כך
 פירשוהו, והח' פ'ליפסוף עשה לו סמוכות ממליכת להרע עמדי (פר' וילא) רק יש
 הפרש בין הרע עם ובין היה עם לכן נ"ל לפרש ברכים כמו בל"ח מקדש שמו ברכים
 שר"ל לפני קהל ועדה, ודומה לו ינע לרכים (אסתר ד' ג') ומלאנו והוא באחד
 (איוב כ"ג י"ג), האל פדה נפשי ממלחמת שונאי כי להלליו בקשרם עלי היו מכחשים
 לי ומדברים עמי אחת צפה ואחת בלב, ולפני קהל ועדה היו מראים עצמם כאילו

הם עמדי, כלו' מלאמני : **מקרב לי** : קרב בלשון ארמי מלחמה, ומלאנו ותקרב
 המלחמה (מ"א כ' כ"ט) שכני אדם המתונו שכעת ימים עד שהיו מוכנים ואחר כך
 נגשו להלחם, גם כאן המתונו עד כי אמן קשרם ואח"כ גלו דעתם ועלי לרעה :
 — (כ) **ויעגם** : פירשוהו לשון עינוי, רק לפי הנקדנים שנקדוהו בנין הקל (או
 הפעיל) הוא מל' עניה ויהיה ל' לעג נגדם, כי מלאנו דואג נעצר לפני ה' בתחנה
 ואכשלוס קורא לאחיתפל בזבחו את הזבחים (ש"כ ט"ו י"ב), הם מבקשים מהת האל
 שישמע קולם וילליו עלתם, ישמע האל קולם ויענה להם כפי מעשיהם, או היתה
 דעת הנקדנים שיעגם הוא כמו ויענה בס ע"ד וה' ענה כי (רות א' ז"א) רק
 בבנין הקל אין ברור משום מקרא שימש שרש ענה להוראת עינוי : **וישב קדם**
סדה : מי שמימי קדם קדמוניות יושב על כסאו לדון דין ישמע ויעגם, ומכאן ראיה
 ברורה שאין לתיבת סלה הוראת פיסוק דברים כמו שפירשוהו הרבה מן המבארים :
אין חריפות רמו : ישמע האל שלא יתחלפו לעולם מרעה לטובה, והחליף הוא
 רע בטוב, והמיר הוא טוב ברע (עיין במשתלל פרשת בחקתי) : — (כב) **חלקו**
מחמאות : גם כאן לפי הנקדנים המ"ם היא מאותיות האמנתיו הנוספות על
 השרש לעשות ממנו שם, והנפרד מחמאה ור"ל דבר חלק כחמאה על משקל **עוונות**,
רבות, קשות, וחלקו בל' רבים חלי ראיה לזה רק יש נ"כ להניח שהמ"ם ראוייה
 לגרי והיא מהוראת מן וחסרה תיבת דברי, דברי פיו חלקו מחמאות, מ"מ הראשון
 נכון יותר, והוא לפי הטעמים, והוא דעת שד"ל (כרם חמד חלק ה' כ"ו) :
פתיחות : חרבות, וכן כפתחיה (מיכה ה' ה') : — (כג) **יהבך** : לדעת געועניוס
 חסרה מלת אשר, השלך על ה' מה שהוא יהב עליך, כלו' נטל עליך משא : **יבלכרך** :
 ישא אותך ואת משאך מל' לא יכלכלוך (מ"א ח' כ"ז) : — (כד) **ואחה וגו'** :
 סיוס זה מכריע ששונאים אלה שדוד מבקש מיתתם אינם אכשלוס ובני בריתו, כי
 בודאי לא היה דוד מתפלל לרעת בכו אהובו, א"כ יש לקיים שאוביו אלה הם דואג
 ואכריו, אף על פי שפסוקים הרבה במומור נראים כסומכים דעת רד"ק שמדבר
 באכשלוס וסיעתו :

נו

(א) **על יונת אלם רחוקים** : נראה שהיה שגור כפיהם שיר המתחיל
 בתיבות יונת אלם רחוקים, ובנונו היו מומרים גם מומור זה, וכן על אילת השחר

ואל תזחית וטוּסן עד ת: — (ב) **כי שאפני אנשי** · אדם גרוע · כופה · לבלעני
 כרנע, שרש: שאף שאב נסף, נשכ ממקור אחד, הדבר טבעית ונלאת מפי נוסב, וסף
 בל' ארמי קופץ דסף מדוכחיה (חולין מ"ב): **לחם** · נגש להרע עמדי חנם:
 — (ג) **סרום** · ת"ר הפעל, ירימו וינדילו מלחמתם, ע"כ סוררי המכזבים ומקוים
 לראות ברעתי, טואפים ולופים מתי אננף לפני לוחמי: — (ד) **יום אירא** ·
 שהיה לי לירא: — (ה) **אהלר דבריו** · יש לפרשו שאני מתהלל במה שדבר לי
 שאמלוק, או שאני מדריק עלי את הדין וכל מה שידבר עלי הן לטוב הן לרע אני
 מהלל: — (ו) **יעצבו** · ייחסו להם מגמת און להעליב עמיתן, או מחמת מחשבותם
 לרע כל היום אני נעלכ ואין בפי אלא דבר עלכון, וזה נראה יותר: — (ז) **יגורו** ·
 מהוראת הגר טענינו אסף ומזה ממנורות, הולרות (יואל א' י"ז), וגר נאסף ומתחבר
 אל גוי אחר, ובחילוף אותיות (להליל-להליר) גל, קבוצת אנשים, בל' ארמי יגר:
 — (ח) **ער און פלט למו** · וכי אפשר שאתה אל דק מפלטס עם כל און
 שיעשו? לא כי! רק באפך תורידם, וכן בהוטע (י"ג י"ד) מיד שאל אפדס וגו',
 וכי אחר כל רעתם אפדס? לא כי! רק איה דכריך (מל' דבר) מות! (מוהר"ר
 משה ערענהייך הלוי): — (ט) **גורו** · כמה פעמים הוכרתי ללכת נע-ונד,
 ובנאדך שאחריו לשון נופל על לשון, ונאד הוא חמת שמכזבים עמם בני אדם דרי
 מדכרות וגדים ממקום למקום: **הלא בספרהך** · שם ספר על מסקל נקבה,
 הלא כתבת בספרך ושמעתי כי חנון אני (פר' משפטים): — (י) **אז** · אם תשים
 דמעתי כנאדך: **זה** · מל' זה לי עשרים שנה בביתך (פר' וילא) ודומין, שהוא לשון
 כבד: — (יא) **באדחים** · צור ומעו לכל הארץ: **בה'** · צור ומעו לעמו ישראל
 בפרט, באלהים זה בטחתי: — (יד) **הלא רגלי מרחי** · כ"כ אני כוטח כך
 שדומה לי שכבר הללתי נפשי ממות ורגלי מדחי: **להחלהך לפני אלהים** · כאב
 המוליך את בנו לפניו להטניח עליו: **באור החיים** · כחיי אור ושון:

(ב) **חסיה** · אולי היה ראוי לינקד **חסייה** ע"ד **פעימיה** (ט"הש א' ז') נפשי
 חוסה עד היום וגם לעתיד אחסה: **יעבר** · ל' סתמי, וכן כפף, נפשי למטה פסוק

ו' וכמה רבים: **היוות** · זה היה לפי הקדמונים מקור הרע והינון והאנחה, וזה
 מקור הטוב והשמחה, וה' הודיע ששמו הו"ה ב"ה כלומר שהוא מקור הטוב והרע
 שהכל בא מאתו (ועיין במשנתל ס' שמות) ומן זה נהיה שם ה' והיות: —
 (ג) **נמר עלי** · טוב, ונמר במקום נמל (עמ"ס למעלה סוף מומור י"ג):
 — (ד) **חרף** · מקור שרש זה הוא חור בחילוף והפוך אותיות, וענינו הלכנת
 הפנים, ולהפך ממנו מלאנו בל"ח פנים מלהיבות, להכו פניו להוראת ששון: —
 (ה) **לכאים** · לביא גם הוא לשם זכר במין האריות ונקבתו היא הלכיהא (יחזקאל
 י"ט ב') אע"פ ששם כתוב לביא, רק מלאנו ומחנק ללכאותיו (נחום ב' י"ג) ומקור
 השם הוא לכ, ומי יודע אם לא היחה דעת המחבר לכתוב להבים דומה ללהטים
 שאחריו, ומלאנו פני להבים פניהם (ישעיה י"ג ח'), ובתוך מושך עלמו ואחר עמו,
 אשכבה בתוך להטים: **שניהם חנית וחצים** · שניהם ולסוגם שבהן ישמשו
 לדבר ל"הר עלי ולהכעיר וללהט חמת סאול עלי, ולהט ממקור לוט (בלהטיהם,
 בלטיהם, פר' וארא) (פמו מול ומהל, כוס ובהת, סד"ל) מוסיף על להב שמקורו לכ,
 שלהבת כורכת ומסמרת הדבר מכל צדדיו: — (ו) **רוסח** · הראה כי ירם אלה
 ויושב גם מעל השמים, ועי"ז על כל הארץ יתפשט כבודך, שכל מה שיחזומם דבר
 כאור יתראה בטטח יותר גדול: — (ז) **נפרו** · מוכטח אני שיפלו: — (ח) **נבון** ·
 יושב על כן ובסיס בבטחונך ועי"ז לא ימוט ממנו: **אשירה ואזכרה** · טרם
 תבוא לי ישועה כי מוכטח אני שתבא: — (ט) **כבירי** · נסמה משכלת שבעבורה
 תכובד אני מכל הברואים וכן ויגל כבירי (למעלה ט"ז ט') למען יזמרך כבוד (סוף
 מומור ל'): **עורה הנבל וכנור** · קכלת רז"ל שכנור היה תלוי למעלה ממטתו
 של דוד ולפנות בקר רוח לפונות מנשבת בו ומננן מאליו (ת"כ מסכת יברכות ג'),
 דבר שיש לו רגלים הוא, וכבר נודעה חכמה זו במלכים שעל ידי להט דומה לזה גם
 ללם מימנו היה משמיע קול כנורא השמש מ"מ כאן פשוטו ל' קריאה מדרך השיר
 לנפשו ולנבל ואין להוכיח: — (י) **בעמים** · ע"י שירי הנלמדים בע"פ ועוברים
 ג"כ גבול ארץ ישראל ונודעים גם לנכרים, ולאמים הם גדולים מעמים, ומקור
 התיבה אם כל היוצאים מאם אחת, ועם מקורו עם, בני אדם היושבים יחד אם
 מעם ואם הרבה: — (יא) **שחקים** · נבזהים משמים, מקום שחל האור ויש שם
 דבר דק ונשחק הרבה כשחק מאזנים, ושמים מקום האש והמים: **כי גדול וגו'**

חסדך גדול מאוד טובה ואתה עושה חסד עם כריומך, רק אחתך, אחתת דכריך
אם תכטיח היא גדולה יותר מחסדך :

נח

(א) למנצח'נו' : גם מומור זה נגד דואג וחביריו העושים פלמס כלדיקים
אזהבי מיתרים ונאמנים למלכס משיח ה' : — (ב) אלם : כ"ל שהוא מל' ובריא
אולם (למטה ע"ג ד') שענינו חווק ואומן, ואולי ממנו שם אולם לכנין נכון על
עמודים ואלם דק ר"ל דק נכון ונאמן, וכי אחת הוא שמה שאתם מדברים יהיה
דבר דק ותוסיה שאך במיתרים תשפטו בני אדם, ואין מרמה בלבבכם ? — (ג) אף
ברב : בעוד שמלכד העול שאתם מולאים מן הכח אל הפעל הנה מוזמן בלבבכם
עול נוסף ומוזמן להעשות ככונה ודיוק (שזה הוראת שרש פעל) : בארץ : לפני
בני אדם הרואים לעינים אתם מראים חמם ידיכם כאילו שקול בפלם ומאזני משפט :
— (ד) זרו'נו' : הרשעים ההם נוורו אחר מעבודת האל מיום לדתם : —
(ה) כמו חמת נחש : הנוסך וממית בלי הועיל לו כי לא יאכל מבשר נשוכיו
וכן כחוב (קהלת יו"ד י"א) אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יחרון לבעל הלשון :
פתן : בחילוף אותיות פתל, נחש ארוך המסתבך ומתפתל סביבות ערפו ומחנקו :
— (ו) אשר לא ישמע'נו' : גם אני קראתי להם לשלום והם העלימו אונם
לדבר, וכן במקום אחר (למטה ק"כ ו' ז') הוא קובל עליהם, רבת שגגה לה נפטי
עם סוכא שלום, אני שלום וכי הדבר הזה למלחמה : — (ז) שנימו' : שעל ידם
הם מכניסים הארם בבשר נשוכם, שכן שני הנחש חלולים ומנוקבים בראשם, ובעוד
שהנחש נוסך בהם דוחק כועת הארם טיס לו כחכו, ומכנים ארסה לתוך השנים
ומשם תוך ערקי הבשר : מרתעות : וכיואל (א' ו') ומתלעות לביא לו, ונראה שזה
השני הוא נכון וכאן בא בהיפוך אותיות, ומקורו לע כמו כשרש בלע, א"כ המתלעות
הם החניכים שהם העלמות שבהן גשרות השנים : — (ח) ימאסו : שרש מאם
וממם מקור אחד להם, שדבר נמם נמאס מגנוע בו : ידרך חציו : כאשר
ידרכו בלשונם שהיא קשתם (ירמיה ט' ב') חצי שקרם, יהיו חליהם מתמוללים
וזכרותי חליהם באופן שלא יזיקו ולשונם הרע כל יעשה רושם : — (ט) שבלי' :
שהוא בתוך לול, מל' וכלולים יעלו אל התיכונה (מ"א ו' ח'), דבר ומקיף הולך

ומתקלר, וסם הוראתו סולמות עשויים כמין בית השכלול, ותכלל בעינו (פרשת
אמור) ר"ל שנוסף מעינו ריר כריר הנוסף מנוף השכלול : תמס : תאר הפעל,
הולך וגמם : אשת : כמו אשת יפת תאר (פר' תלף) בא הסמוך במקום הנפרד :
— (י) בטרם יבינו : ע"ד לא יחרך רמיה לידו (משלי י"ב כ"ז), בטרם סירותיכם
יחמו בקולים וסירים שמדליקין תחתיהם להחם אומן : כמו חי : בעוד שהבשר
עודנו חי ולא נתכשל עוד : כמו חרון : כאשר החליל חרון האש האל ישערנו :
יטרוף בשר לידתכם מסירותיכם בסערה : — (יא) בדם הרשע : הזכ על פני
האדמה ירחן פעמיו כלומר רגליו, מליצה להוראת בזיונו לרשע כזה, איש נבוע
ומתנכל : — (יב) ויאמר אדם ונו' : יתר בני אדם שאינם לדיקים ולא רשעים
אלא בינונים :

נח

(ב) ממתקוממי : מוסיף על קמי (אף מן קמי תרוממני למעלה י"ח מ"ט)
ורבות אותיות על השורש מורה על הרוב הוספת הענין, קמים עלי כנפס :
תשנבני : תכין מנום לי במקום בטוח כמו שמשנבי וראשי הלורים הם מקום מנום
לחיות : ושנב מקורו שנ וגב, ושנ מקור שניא ל' גדולה ונוכה : — (ד) יגורו :
ל' אסיפה (עמ"ש למעלה כ"ו ז') : — (ה) בדי עון : אני לא חטאתי לא נגד
שאל ולא נגד, ועכ"ז הם נכונים לרעתי : — (ו) כל הגוים : על פסוק שני
גוים בנבטך (פר' תולדות) אמרו חז"ל (ת"כ ע"ז י"א) גאים כתיב, זה אנטונינוס
ורבי וכו' : (עיין בפירוש רש"י שם) וזה לפי דעתי הוא מקור שם גוי בכל מקום,
ל' גדולה, עם שיש לו איש יושב נבזה עליהם (גוי-גב) וגם היו"ד הולי היא תמורת
נימ"ל גיכ"ק ומלאנו גוי ואנב שם מלך, וגם מרום הבית, וא"כ כל הגוים ענינו גם
כאן כל גאים אלה, המבקשים גדולה להם, ולמלא חן בפני שאל מבקשים רעתי
(ס"א כ"ב ז') : בנדי און : און קרוב להבל שהוא קרוב להוראת חסם, בנדו
באהבתם לי בלי סבה מאתי : — (ז) ישובו לערב ונו' : א"כ לילות הרבה
ארכו לדוד למען יפול בידם : — (ח) יביעון בפיהם : פיהם כמעין כופס,
הולכים ומלטדקים על רדפם אותי : בי מי שמע : אין שומע דבריהם כי אם
אנשי כריתם והם לא יוכיחו על פניהם רעמם רק יחזקו ידם : — (ט) חרענ

דברי גוים : גם כאן ר"ל גוים : — (י) **עזו** : גם כאן היה ראוי עזו כמו בסוף המזמור, ויש להניח שחסרה מ"ם מחמת מ"ם אחרונה של תיבת גוים הקודמת והראוי מעוז, להנצל מעוז של כל אחד מהם ובפרט מעוז אביר שבהם הוא דואג : **אליך אשכרה** : הכיט אליך ואקוה, והשומר דבר אינו מסיר עיניו ממנו : — (יא) **אלהי חסדי יקרמני** : לפי הכתוב היה לינקד **אֱלֹהֵי חֶסְדִּי יִקְרַמֵּנִי** : שרש קדם כל"ק יס לו הוראת בא לקראת איש בתורה ; על דבר אשר לא קדמו אחכם בלחם ובמים (פר' חלא) ומקורו מל' ארמי קדם שענינו לפני, וממנו גם שם קדם ככל הוראתו ל' תחלה : — (יב) **אל תהרנם** : טוררי המניטים כי וסחקים ומקוים לראות ברעתי רק הם לא יסלחו ידם כי ולא לשונם לדבר עלי דע : **הניעמו** : לא יעמדו בגדולתם רק ימוטו וירדו ממנה : — (יג) **חטאת פימו וגו'** : רק אותם ספיהם מלא דברי חטאת, ונכשלים בדבריהם ומודיעים לכל גאון לבם, ואין כפיהם כ"א שבושת שוא וכחם לקיים לשונם הרע עלי, אותם כלה בחימה וידעו כיעקב כי אלהים מושל בכל מראשית העולם ועד סופו : **לאפסי ארץ** : למ"ד במקום עד : — (טו) **וישבו וגו'** : אלה שחטאת פימו : — (טז) **המה יגיעון וגו'** : ככלבים רעבים הנעים והומים כל הלילה אם לא טבעו טרם ילינו : — (יז) **לבקר** : למחרת כל יום הללתי בבקר השכם ארנן חסדך :

ס

(א) **ללמד** : את בני אדם יראת שמים ובטחון בה, וכמהו ללמד את בני יהודה קשת (ש"ב א' י"ח) א"כ הוא כמו משכיל : — (ב) **בהצותו** : מלשון וכי יכלו אנשים (פר' משפטים) ל' ריב ומכה ביחד, ואולי שרש ננה בחילוף אותיות נשא, אך שים נלים ישאו קולם וישאו ידם להכות, ובי"ת בהצותו מורה שחבר המזמור קודם החשושה עליהם שאל"כ היה כותב כהלותו בכ"ף, ובי"ת לפני המקור תורה זמן הווה והכ"ף זמן עבר, וככלע את הקדש (סוף פרשת במדבר) יולא מן הכלל : **וישב יואב** : בני אדם בדעתם שדוד ולבאו היו כלחמים בארם ללפון א"י פשטו לבו בו בארצות הנגב ודוד נתעבב הוא ומחצית חילו להלחם עם הארם ושלח יואב למלחמה עם אדום, והוא וישב יואב, אחר שנסע מירושלים עד ירבותי לפני א"י שב ובא לו לדרומה, וירושלים קרובה לגבול דרום יותר מלגבול צפון, ובס"ב (ח' י"ג)

מיחם מכה זו לדוד ואומר שעשה לו שם בזה, רק נכתב שם בטעות ארם במקום אדום, וי"ח אלף במקום י"ב, ובדברי הימים א' (י"ח י"ב) מיחם המכה אל אבישי וגם שם בא מספר י"ח אלף, א"כ ערכוב דברים יש, מ"מ נוכל לסדר הכל על נכון בהניח שהמספר אינו מעלה ולא מוריד, ודוד עשה לו שם ע"י נצורת שרי חילו, ויואב היה שר הלכא שלמד תחבולות לאבישי איך יתנצר על האויב, הם כן גם לו ראוייה תפארת ואבישי הוא הנלחם והמכה אותם : **בגיא מלח** : ארץ אדום קרובה לים המלח בסופו לצד דרומי, ובגיא זה אולי היה הקרקע שטח ארץ מלחמה : — (ג) **ונחתנו** : אולי מקורו נח ונח, כנור אחר ונח מחשוב על הדבר, ומוסיף על שכן ועל לא זכר, ונאמר מוסיף על זנח שהוא מקורו אר' ל' ארור ומארה, וכן כתוב ונח ה' מובחו באר מקדשו (איכה ב' ז') : **אנפת** : הכרת אִנְף תלא מטבע משי אדם שלא יכול עוד להתאפק ואפו יחרה, וגם כאן ר"ל סבלת הרבה עונינו ולא יכולת להתאפק וחרה אפך בנו : **תשובב לנו** : יש מפרשים אותו מל' כי שבבים יהיה עגל שמרון (הושע ח' ו') ור"ל שברתנו לשבבים, ונכון ג"כ, רק כ"ל שיש לבחור בפירוש האומר שהוא מל' שוב כמנהגו, ור"ל אם עתה פרצתנו, בקרוב תשובבנו לקדמותנו, ושבבים הוא מלשון ארמי, שביבא די נורא ר"ל ניגון האש, והשתמש במליצת פרצתנו להגיד כי הולך חיל בני ישראל להתפרד ולהתחלק לשנים : — (ד) **פצמתה** : כלע פנע ועלם ממקור פץ שלשתם והוראתם הפרד דבר מדבר, ובחזוק הכרת אותיותיו פלס מורה פירוד רב מחבריו, וכל' משנה מלאנו שם פלים (שבת פ"ח מ"ו) ורש"י ור' ע' פירשוהו ל' קורה, ורמב"ם פירשו חזי לבנה, ויש לפרשו כדברי בן זאב (אולר השרשים ערך פלס) להוראת בקע וסדק, גדול כ"כ עד שלסתמו נותנים בתוכו חרס : **רפה שבריה וגו'** : ה"א ואל"ף מתחלפות, והרופא מרפה ומחלים החולי : — (ה) **תרעלה** : געועניוס וסד"ל פירשו ל' רעל בכל מקום ל' כדנוד ונענוע כשכור והוא מל' סור, ומה ג"כ רעלות (ישעיה ג' י"ט) לגיפים דקים המתנועעים ברוח קלה : — (ו) **נתחה ליראיך וגו'** : אם לפעמים הראיתנו קשה כי נמוג לבנו (ש"א י"ג ו') אחר כך נתת לנו כס להרים ולהראות וסביביו יתקבלו נדחינו, ושם במלחמת שאול אומץ לב יהונתן ונושא כליו אמרו את לב אחיהם המרדים : **מפני קשט סלה** : למען האמת דברך לעולם שהבטחתנו שלא תעזבונו : — (ז) **למען וגו'** : גם עתה למען יחלצו ויושעו אהוביך הם ב"י

זה לימינך ותושיע; אם פעל בהפעיל יוצא לשני ולטרך באיזה מקום להוראת
יוצא לשלישי אין לנו כ"א ההפעיל עצמו, וכן וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל
אביהם (פר' וישב) אם שלחו לא הביאו בעצמם, רק צוו לאחרים והביאו, וכן כשרש
שלא ימצא בבנין הפעיל כמו שרש אמר (שהאמיר יש לו הוראת גדולה) ישתמשו
בבנין הקל להוראת ההפעיל, ויאמר אל משה אני חתנך יתרו בא אליך (פר' יתרו):
— (ח) **אלהים דבר**: כבר הבטיחני שאלמדך על ישראל וקיים הבטחתך, ע"כ
לא אירא גם היום: **בקרשו**: בשמו הוי"ה הכולל כל תארי קדושתו כידוע:
אערוה: דבר עלי דבר שנעבורו יש לי לעלו ולא לירא: **אחלקה שבם**: זה
הוא דבורו עלי, שיעיר שכם תהא תחת ממלתי ואחלק שדותיה לנחלה למי שארצה,
והזכיר שני מקומות אלה אולי שם נחמו לו נחלה רבה לפרנסתו ולפרנסת ביתו:
אמרר: להנחיל גם סכות למי שארצה: — (ט) **לי גלעד וגו'**: ממלכתי
מתפשטת גם להלאה מן הירדן, או כתב כל אלה להודיע שהאל המטילו גם על בני
יוסף שהיו השבט המרובה באוכלוסין אחר שבט יהודה ורואים בלרית עין שאיש
משבט יהודה ימלך עליהם כנראה משבע בן בכרי ומירבעם שטניהם היו מאפרים
וגם ממקומות אחרים (עד"מ ט"ב י"ט כ"א), וע"כ כתב ג"כ אפרים מעוז ראשי,
ממשלתי על בני אפרים היא תתן עוז לראשי ובעבורה הרים ראש בגאות, או מעוז
ראשי ר"ל כזרי דומה למחקקי שאחריו טר"ל שבט מלכותי, על בני שבטי אני מולך
כרצוני וכוסף על זה שגם בני אפרים הקשים (שופטים ריש סי' ח' וי"ב) סרים אל
משמעתי: — (י) **מואב סיר רחצי**: אך כזה שלעת עתה אני מושל גם על
מואב איני מתפאר כי בזיון לי למשול עליהם והרי הם בעיני כסיר שבו יחס אדם
מיס לרחוץ רגליו, וכדאי לא יתפאר בסיר זה ויסחירהו מעין כל כי כלי מכושר
הוא: **על אדום**: הוא בזוי בעיני כעבד שבטפה שאני חולץ מנעלי אני משליכם
עליו למען ינניעם: **ערי פלישת החרועי**: אחס הפלשתים אינכם נבזים
בעיני כי גבורים אתם, רק גם מכס לא אירא, ורבו לכאכם ונאזו! — (יא) **עיר
מצור**: מי יתן ואוכל לכבוש עיר זו של ארם שאני צר עתה עליה, ואח"כ ינחני
עד אדום לעזרת יואב! **מי נחני**: יו"ד של מי עומדת במקום שנים, מי ינחני,
עיין במסתדל על פסוק קנתי בחיי (פר' תולדות): — (יב) **הלא אתה וגו'**:
אולי ביום ההוא שחבר דוד מזמור זה נגפו ישראל לפני ארם מפני קטנה שהולאה

מפי דוד דברים אלה: — (יג) **עזרת**: סמוך במקום נפרד, ואולי היתה כונתו
לכתוב עזרתך ונשמטה הכ"ף, רק למעלה (כ"ח ט') נפל אשה ורבים כמהו: **ושוא
חשועת אדם**: בטחתי בגבורת חילותי רק אני רואה כי לא במרצ ובחנית יושיע
ה' ואף אם נעשה חיל, מאתו הכל, והוא מעורר הגבורה בלבנו באופן שהוא ולא
אנחנו יבוס וידרוך לריבו:

סא

(א) **על גבינת**: אולי שני מזמורים אלה, זה הקודם, נמצאין נכחבים על
קלף אחד, והראשון חובר בימי המלחמה והשני אחר הנצחון, מ"מ הם חוץ למדרגתם,
שאח"כ במזמורים הבאים חוזר ומדבר בימי חרפו בהיותו בורח ומסתחר מפני שאול
והאולי הושתו כאן מפני בטחון דוד באלהים וההודאה לשם ה' שזה סוף מזמור כ"ט
וס"א: — (ב) **רגתי**: יש ל' רנה להרמת קול בתחנה (מ"א ח' כ"ח) רק כאן
כ"ל שהוא להרמת קול שמחה, ורנן כמו רומם (מוט בוט): **תפילתי**: מל' פלילים
שאני דן דין בעלמי ויודע שקטנתי מכל חסדיך: — (ג) **מקצה הארץ וגו'**:
כשהייתי גם מפני שאול עד ירבותי מדבר יהודה שהוא קלה א"י אליך קראתי באנחתי
ואתה הללתי מידי שאול והכאתני עד הלום עד כשא המלוכה שפללתי שהוא
דבר נשגב ממני ולא אוכל לו, או מקצה הארץ הוא ע"ד הפלגה ור"ל מנלותי יהיה
במקום שיהיה: **בעטף לבי**: מקור שרש עטה ועטף הוא עט ופף כמו בשם עיט
ועוף ועטלף רק בזה יש למ"ד נוספת (שאנן-שלאנן), שהעיט יעטה עצמו בכנפיו
כפרט כשהוא באנחת מות: — (ה) **אגורה**: עתה שהללתי אני בטוח, כמו
שיכטח הורח הגר באוהל איש חסד מכני קדם, שמאחר שבא בלל קורתו בטוח הוא
שבעל הבית ישים נפשו בכפו וגם יתן נפשו תחת נפשו להצילו: **סלה**: דומה
לעולמים שלפניו, א"כ נראה שהוראת מלת סלה היא לנחם כקבלת חז"ל (ועיין
למעלה ג' ג'): — (ו) **נתת לי**: — (ז) **ימים על ימי מרדך**: או מדבר
על עצמו, או הוסיפו פסוקים אלו (ז' וח') אסף וידותון והימן בשירים בב"המק
להתפלל על חיי שלמה בן דוד: **כמו דר ודור**: דור הוא חיי אדם יקר הערך
מיום לדתו עד יום מותו, וזה ג"כ כונת ודור רביעי וסוכו הנה ואכמ"ל, א"כ כמו דר
ודור, ר"ל הארך ימי המלך כפלים על שאר בני אדם, ודר בחילוף אותיו (ורא-דראיון)

זר, מקור שרש חור בל"ח, חזרת השמש והמזלות אל מקום מה שבזה ישוער הזמן : — (ח) מן • מנה וצוה ויהי מלשון מן שכן היו המלכים מתחילים פתניהם, מני שום טעם (עורף ד' ט') : — (ט) בן אומרה ונ' : הם דברי דוד אחר פסוק ו' כמו שאתה שמעת לנדרי בן אוסיף ואדור יום יום ואפלט, ואומר שמך :

סב

(ב) רומיה • ביו"ד נוספת והראוי דומה וכן כנסן פריה (למטה קב"ח ג') לופיה הליכות ביתה (משלי ל"א כ"ז) המקום פורה לופה : — (ג) רבה • תאר הפעל וענינו כמו הרכה, וכן רבת שבעה לה נפשנו (למטה קב"ג ד') : — (ד) תהותחו • תכילו הוות ולרות חולי נקראו המאורעות הבלתי טובות הוות וכאן הוא פעל מן המרובעים : תרצחו כלכם • יש להניח שהוא פעל והנכונה בכל הנוסחאות היא תרצחו בפתח ובהעדר הדגש בלד"י מפני אות גרונת שאחריה ע"ד וישאו ויטעו, כלכם מרלחים אתם ובא בפעל להורות גודל תאותם לרלות, וכן נקרא ההורג ככלי דעת רולח וליהורם בן אחאז קרא מרלח (מ"ב ו' ל"ב) ; וכלכם עומד במקום שנים, כולכם מרלחים, כולכם כקור נטוי וכגדר הדחוייה המאיימים תמיד על האדם לנפול עליו, כן אין יושב לבטח מפניכם : גרר הרחוייה גדר היא של אכנים ערוכות זו על גב זו בלי מלט כנחים (וגדר אכניו נהרסה משלי כ"ד ל"א) ואם ידחנו איש מזד זה יפול על האדם שמלדו האחרת : — (ו) אך משאתו ונ' • כל עצתם היא רק להדיח איש מגדולתו ושאיתו, ולמען לא ישמר מהם נפיהם יברכוהו, כלו' יכבדוהו בדבריהם כאילו מוכנים הם לכרוע על ברכיהם לפניו, ובקרבם בוזים אותו והוא קל וחסר הערך בעיניהם ; סלה • זה דרכם תמיד, ועיין מה שכתבתי כ"ה י"ט : — (ח) על אלהים ישעי • על במקום אל, כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו (ש"א א' י"א) במקום אל, וישעי מל' ואל קין ואל מנחתו לא טעה (פר' בראשית) ור"ל צפיתי וכבודי מאתו צפיתי ; או כבודי, ע"ד רננו לדיוקים בה' יתהלל כל הנשבע בו, זה לי לכבוד כי הוא לי לאלהים : — (י) אך חבל ונ' • ואין לבטוח בהם, ואם יושב בכף מאזנים הכל וככף שניה כל בני אדם יחד הם ממהרים לעלות יותר מהכל, א"כ אפי' כהכל אינם שקולים : — (יא) כי ינוב • כי יעשה תנובה ופרי : — (יב) יג) אחת דבר

אלהים • לי שיבא יום ואמלך, ומה לעת עתה שמעתי והבנתי שמים, כי עזו וגבורה לאלהים להכניע רשעים אף כי חזקו וכביר מלאה ידם, ולך אדני חסד כי תבא לשלם לנדיק כמעשהו תשלם לו יותר מכדי נדקו ; וככל המזמור כתב אלהים כלו' כעל היכולת שהנבחרים כאין נגדו, וכשכא לדבר על עצמו קראו אדני, האל שאני סר אל מעמדתו כעבד לארנו :

סג

(ב) אשחרך • אתחיל מעלות השחר לבקשך : כמה • לפי מקומו ביחוס אל למאה שלפניו הוראתו חשק ותאוה, וכל משנה מלאנו שם כמהין שהוא פרי קטן נמצא תחת רגבי האדמה, וחולי כך שמו מפני טעמו כי נעים ואדם מתאוה לו, וחולי יש לפעל זה קורבה עם כוכב כימה (איוב ל"ח ל"א) שהוראת שמו בלשון ערבי קבוצ וקשר (געועניוס), א"כ כמה לך כשרי, נקשר ונלמח יחד מגודל התסוקה ומפיק שבה"א מורה שהוא מגזרת השלמים כמו גבה, וזמן עבר שלו כמהחי כמהח וכו' : ועיף • שם דבר מופשט כמו זיה שלפניו, וחולי היה ראוי לנקדו עיף או עיף, מ"מ מלאנו שם ארץ ל' זכר, ולא נשא אותם הארץ (פר' לך לך) ומהמקום שהיה שם לקח דוד דמיון להודיע תסוקתו לה' כתסוקת הנמא למים בעדבר, וכן למעלה (מ"ב א') כאיל תערג על אפיקי מים ונ' : — (ג) בן בקרש חזיתך • מתוך נרחי נשאתי עיני אליך וקדשתי נפשי למען תהיה ראוייה לראות ולהכין יכלתך, ומלת בן ענינה במלבי זה, כמו לא בן הרשעים (למעלה א' ד') מענין בן ובסיס ; ועוד יש לומר, כמו שזמאה לך נפשי עתה בן לשעבר שקדתי על דלתות משכן קדשך (כל הרע איוב בקדש למטה ע"ד ג') כי זמאתי לראות משכן עוזי וכבודך, וכן ויתן לשבי עזו (למטה ע"ה ס"א) דרשו ה' ועזו (ק"ה ד') ר"ל מקדשו : — (ד) מחיים • בהרבה מקומות חיים ר"ל הללחה, והדבר ידוע ואכמ"ל, אע"פ שאני בלרה בחר אות לי חסדך שהגלתי פעם ושמים מכף רודפי, טוב לי זה ממעדני עולם, ולכן שפתי יסבחוך : — (ו) בן • כמו שאני מברכך לעת עתה שאך כללתי וסכנתי לנגדי, בן אכרכך כל ימי חיי, גם מתוך חיי שקט ומנוחה, ואדם עלול לשכוח את ה' ואת טובותיו מתוך חיי עונג : — (ז) כמו חלב ודשן ונ' • כאילו שבעתי תחלה בשר שמן, כלו' הייתי חי במעדנים : — (ז) אם זכרתך •

כאשר זכרתי ע"ד ואם יהיה היובל לבני ישראל (סוף פר' מסעי) : באשמרות .
 אני כעור תדיר חוך הלילה ואז כל מחשבותי אליך ולא לדברי ריק ועון : —
 (ח) ובצל כנפך ארנן : אע"פי שיחסר לי כל : — (י) והמה : אשר ע"י
 טוהה (כרה פתאומית שאדם משיא על חברו וכן למעלה ל"ה ח' תבואה טוהה לא
 ידע) יבקשו להמיתני : — (יא) יגירוהו : יגירו דמו אחד אחד והרשע יותר,
 ירצה בהריגת חברו : מנת שערים : אולי היא החיה הנקראת שאקאל ואוכלת
 פגרי האדם והבהמה ונדות כלילה למאות יחד, ושמשון טמן רשתות ולכד ג' מאות
 מהן בבת אחת : — (יד) והמלך : נראה שמלך זה הוא שאול שהאשם איננו
 בראשו מתוך רוח רעה המבעתת אותו והוא כשטה שלא ידע רוע מעשהו, רק
 האשם על יועליו המעירים קנאהו על דוד, ועל שריו הממלאים רצונו ורודפים
 אחריו : יתהלל כל הנשבע בו . כל הנאמנים אליו ומראים אהבתם אותו
 בהשבעם בשמו, כמו יוסף שהיה נשבע חי פרעה : כי יסכר : כאשר יסגר (ויסכרו
 מעינות תהום, פר' נח) פי דוברי שקר אז יהיה טוב לשאול וישמח באלהים, כי ישוב
 וכחם על אשר עשה ורוח ה' תשוב אליו :

סד

(ב) בשיחי : יש כל' זה הוראת דבור והוראת אהבה, ומקורו שח מקור שרש
 שחה ושחת, אע"פי ששנים אלה הם בשי"ן ימנית, וגם מקור שיח השדה הכופלים
 ענפיהם למטה לארץ, וכ"א הולך לשוח תחתם ולכו הולך והינה : מפחד אויב
 וגו' : שמרני מהתפחד ממנו יותר ממה שראוי וכו' אסים עלות בגמשי להמלט,
 ופחד ר"ל יראה גדולה בלי דעת בבירור מה היא הרעה המאיימת עלינו : —
 (ג) סוד : ירגשת ל' אסיפה שניהם, וכן למעלה בסיומן ב' רגשו גוים ונוסדו יחד :
 — (ד) דרכו חצם : ל' קר, דרכו קשתם וירו בה נגדי דבר מה שהוא חלם ואולי
 המשל לקוח ממנהג הקדמונים (ועוד היום בין הערבים יושבי האיים) לְטַבֵּל
 חחי חליהם בארס מה באופן שכל מחילה תמית : — (ו) יחוקו דמו : ע"י דבר
 רע זה הם סוברים להתחזק במלכם : — (ז) תמנו : נראה שגרסת רש"י היתה
 טמנו בטי"ת (וכן נמלא לדברי בעל מנחת שי בדפוס קדמון ובמקרא כ"י ספרדיים)
 ובכון, החפש זה המחפש ביותר טמנו בקרבם ולכס של כל א' מהם שהוא עמוק, רק

היה להטעימו בקרב איש ולכ עמק, ולפי הכתוב לפנינו נו"ן במקום מ"ס, וכן חסדי ה'
 כי לא חמנו (איכא ג' כ"ד) הם כליו והממו חפוטם עד הקלה ביותר אחרון, גם מה
 שיוכל לחשוב קרב כל איש, אפי' החכם שבמין והעמוק שבלבנות : — (ח) פתאום
 עמד במקום שנים וירס אלהים חן פתאום, פתאום היו מכתם : — (ט) ויבשילהו
 וגו' : לשונם יבשיל כל אחד מהם (לפי הכתיב ויבשילהו) עליהם, על המכות האלה
 ע"י לשונם יוכו באופן זה, אז עלימו כמו עליו כמו ישפק עלימו כפימו (איוב כ"ז
 כ"ג) ויבשילהו מוסב אל שאול, והבינו של עלימו מיותר ככנוי ותראה את הילל,
 ויבשילהו עלי לשונם, ע"י לשונם הרע הסייתוהו לרדפני : יתנודדו : בראשם,
 ל' מי ינוד לך (ישעיה כ"א י"ט) או יתנודדו יתרחקו מהם : — (י) ומעשהו
 השבילו : מה שנראה להם כמשפט עול מאתו שאני מורדף בהיותי נקי הבינו כי
 היה לטובתי ולרעת רודפי : — (יא) ויתהללו : כיסרת לכם :

סה

(א) למנצח וגו' : נראים דברי הח' פ'ליפסואן שמומור זה חובר להודות
 לה' על גשמי ברכה שנפלו בעתם בימות הגשמים באופן שהיה לבני ישראל לבטוח
 שהשנה תהיה שנת שבע : — (ב) דמיה תהלה : מל' אך לאלהים דומי נפשי
 (למעלה ס"ב ו') ל' בטחון, כך יבטחו בני אדם ותחלתם לא תִּבְּוּב ויבא יום בו
 יהללך, ובו ישלמו לך נדריהם, וביום אחרון של חג הפסח, ויותר מזה ביום אחרון
 של חג הסוכות טרם הפרד ב"י מירושלים ומן המקדש היו מתפללים על תבואת שדה
 ובפרט על מטר יורה ומלקוש, ונדורים נדר אס ישלח ה' ברכה במעשה ידיהם, ע"כ
 נקראו שני ימים אלה בשם עזרת כלו' יום תחנה ובקשה, ואולי נתקן מומור זה
 לומר כב"ה ביום אחרון של פסח להודות על גשמי הסתו שירדו בשופע, ולבטח
 כרים האזן ועמקים עטפו בר : — (ג) שמע תפלה : אס ארס ידיו דין בעלמו
 וימלא חטאתו ויתחרט עליה ויבקש ממך מחילה טרם יתחנן איך על לרכיו (שכל זה
 נשמע בשם תפלה מגזירת פלילים) אתה תשמע לו ותעשה חפצו, ע"כ ימלא איש את
 לבו לבא עדיך לחלות פניך : — (ד) מני : אולי היה ראוי מנו כשאר כל הכנויים
 במומור זה שכולם בל' רבים : גברו : יש לפתרו בכ' אופנים, או שהיזר גבר עלינו
 והחטיאו בעל כרחנו והעבירנו על רניכך (פשעינו מלשון כפשע ביני ובין המות

ס"א כ' ג') או שגדול פגטם ולא היה בנו כח לסבול היסורים הראויים לנו : —
 (ח) אשרי תבחר וגו' : אחר שאמר עדיך כל בשר יכאף, הוסיף מה טוב חלקנו
 אנחנו ב'י שקרנחנו לעבודתך : נשבעה בשוב ביחך : בעונג הנשמה שבו
 תהענג בבואנו אל ביתך : קדש : ע"ד גב' קומתו (ס"א י"ז) במקום גובה,
 אף כאן במקום שם והיה ראוי לינקד קדש : — (ו) נוראות בצדק תעננו :
 נוראות הוא שם מופשט משמש במקום תאר הפעל, אתה עונה אותנו באופן שיאמן
 לבנו ליראתך יראת הרוממות, ועניתך ואח לא מכשרון מעשינו רק מלדקתך, כלו'
 מחסדך, וידוע ששם לדק ולדקה ישמשו פעמים רבות להוראת חסד : מבטח וגו' :
 אנחנו ב'י לבדנו מושעים אליו והוא מושיענו, רק ראוי שכל יושבי ארץ עד קלותיה
 האחרוני יבטחו בך כי רק מאתך ישועתם, או ר"ל בעבודתם לאליהם ובבטחונם
 בם הלא יעבדו אותך וכך יבטחו, כי כונתם לאל בורא ומשגיח ואין בורא ומשגיח
 אלא אתה : — (ז) מכין הרים וגו' מתחיל לדבר בכללות מפלאות הכריאה,
 ואח"כ מדבר בפרטים : — (ח) משביח : אולי מקור שבה הוא שם-אחור הסב אחור
 התנשאות גליהם בהתרוממם, והשב אחור חמת איש בהלל מעלליו ודמיון לאמים :
 שהמיתם ושאונם דומים להמית מי הים בהתרוממם, והדמיון מוכן מענמו ואין צורך
 להאריך, והקב"ה משקיט שניהם : — (ט) מוצאי בקר וערב : מקום מולד
 הבקר והערב, והזכיר המקום תחת היושבים בו : הרגין : שרש רגן ממקור רג
 הקרוב לרם (כון-קום, מוט-נוט) ר"ל הרים קול בתפלה או בלעקה או בשמחה :
 — (י) ותשקקנה מגורת משקה ונכפלה הקו"ף ע"ד ירחק חק, פקח קוח,
 אדמדם, ירקרק, להוראת רבוי ההשקאה, או הוא מגורת נפש שוקקה (למטה ק"ז ט')
 מתאווה כאדמה הלמאה למים, ור"ל פקדת ארץ שמקודם עשיתה שוקקה כימי הקיץ :
 פלג אלהים : תעטרנה ע"י פלגים גדולים, ע"ד שלהבת ים, עליה ודומיהם :
 דגנם : יושבי הארץ מקלה אל קלה : כי בן תבינה : כאשר תכין הארץ בן ע"י
 הנשם, מגמתך היא להכין דגנם : — (יא) תלמיה רוח : בתחלה תשביע
 תלמיה הם תלי אדמת עפר הנעשים ע"י המחרשה ובהם יכנסו תחלה המים, ואח"כ
 תתן נחת או תנחת ותוריד המים בגדודיה (ממקור גד או גול' כריתה) הם
 המריצים שבין תלם ותלם : ברביבים : נשמים היוורדים בנחת ומועילים להרכות
 ולהפרות התבואה, וכשאתה עושה אלה מה היא כונתך ? למחה תכרך : —

ע"ב) עמדת : סביב סביב במתנותיך שנה זו שגורת עליה להיות שנה טובה :
 זמענריך : השמים שבהם דרכיך ; מעגל הוראתו דרך ישר שאדם יכול למהר בו
 הליכתו, עגל כל' ארמי מהירות : ירעפו : יורידו בכח גשם המוליד דשן באדמה,
 רעף בחילוף אותיות ערף, וכ"כ יערף כמטר (פרשת האזינו) : — (ג) נאות :
 מקומות נאים במדבר, מחוץ לעיר, כשדה : תחגרנה : תבואה מסובב הנבעות
 מכל צד כחגורה, וב"א יגילו עליה, ול' קלרה דבר : — (ד) ברים : בר משמש
 לחמש הוראות, ראשונה להם בר הנמל (פר' וילא) דבר רך ושכ אחור במשש אדם
 בו, ואח"כ הושאל להוראת שמני הלאן הרכים מחמת שומנם (מאה אלף ברים, מ"ב
 ג' ד') ואח"כ לאזילים היושבים במעדני עולם (ואת הכרי ואת הרלים, מ"ב י"א
 י"ט) שנקראו ג"כ שמנים, כל שמן וכל איש חיל (שופטים ג' כ"ט), ואח"כ הושאל
 למרעה הלאן הרך ע"י עשבים רבים העולים בו, וזה ל' לכשו ברים הלאן, מקומות
 מרעה השמנים מכוסים הם מרוכ לאן, ולפי דברי שד"ל מזה שם ככר למחוז הירדן,
 ואח"כ הושאל לכלי נגינת חומות העיר במלחמה שראשם היה בדמות ראש איל,
 וזים עליה כדים (יחזקאל ד' כ') : יתרועעו אף ישירו : הכרים והעמקים,
 כלו' במשמן תבואתם גורמים תרועה ושיר שב"א מריעים ומשוררים :

סו

(א) הריעו לאלהים : דומה לסיום המזמור הקודם יתרועעו אף ישירו
 כמו שתחלת הקודם לך דומיה תהלה דומה לסיום קודמו ישמח לדיק בה' וגו' ; ול'
 תרועה ממקור דפ (כחילוף אותיות, לאן-עאן, לרה-עקא, רן) מורה קול גדול משבר
 דברים קשים, או כפי הכרת בני קדם באות עי"ן דומה הכרת רע לקול שופר שהיו
 תוקעים ביום שמחתם : — (ב) זמרו בבור שמו : זמרו מזמור המודיע כבוד
 שמו : שימו בבור תהלתו : לפי הנקודות והטעמים ד"ל ערכו לו כבוד ומהו
 כבוד ? תהלתו, אבל כ"ל שהיה ראוי כבוד להסמך אל תהלתו, שימו יערכו כבוד
 תהלתו, תהלתו מהלת כבוד, או כבודו ותהלתו, ושימו כמו שימו וישימו על העיר
 (מ"א כ' י"ב) ל' עריכה, וכן שים כה יגד אחי ואחיד (פרשת וילא) לשון עריכת
 דברים : — (ג) יבחושו : מל' כחש מעשה וית (סוף חבקוק) יחדלו להיות לך
 אויבים, ועיין במשדל על פסוק ויבחושו אויביך לך (פרשת וואת הברכה) וגם מה

שכתבו למעלה (סוף סי' י"ח) על פסוק בני נכר יכחשו לו: — (ו) שם • בים
סוף ובירדן שמחנו כי אל כורא כזה הוא אל מעונו: — (ז) מושל • כל לשון
ממשלה ר"ל השגחה שיתנהגו הדברים כמשפט הקבוצ להם: ירומו למו • ע"ד
הוסיפה לו ימינו (למטה ל"ח א') ירמו על ידי גבורתם: — (ט) למוז • שם
מופשט להוראת התמוטט ממקום שאדם בו נלכ ונכון, ושם מוט להוראת כלונס
ע"ש שתולים בו איזה דבר והוא מתמוטט ונוד לכאן ולכאן: — (י) בחנתנו •
וראית שיש בנו סינים הם העינות, ולרפתנו וטהרתנו מהם ע"י הצרות המטהרות
לכו של אדם ומכוונות אותו לשמים: — (יא) מועקה • מל' הנגי מעיק תחמיכס
(עמוס ג' י"ג) ועק בחילוף אותיות (לאן-עאן) עוק מקור לוקס, דבר לך, ונראה
שענינו סד (איוב י"ג כ"ז) שתי קורות הנכסלות זו על זו וכיניהם סוגרים רגלי
אנשי השבי כדי שלא יכרחו: — (יב) הרבבת אנוש לראשנו • הם העמים
סביבות ישראל שנשתעבדו בהם כל זמן שעבדו אלילים עד שבמי שמואל ודוד פנה
לכם אל ה' ועבדוהו לכדו: באש ובמים • ע"ד שעושים לברזל לטהרו ולחזקו,
שנתחלה משליכים אותו לאור, וכשהוא מלובן משליכים אותו למים: לרוייה •
אחר ל' מלודה ומועקה שלפניו שר"ל מקום לר כחגוי הסלעים שבהם היה מתחבא
דוב מפני שאול (ש"א כ"ב ד') או כעגיל ברזל שע"י היו אוסרים כלוחיהם לקיר,
אולי היה ראוי לכתוב לרוחה מ"מ גם לרוייה יתכן, כל' לא בלבד חדלו הצרות כי
גם שובע לחם ויותר מזה יין לרוחנו נתן לנו, ושני הפעלים רוח ורוח אחד הם
בחילוף אות גרונית ומקורם רו או רב (גורגב): — (יד) פצו שפתי • לשלם:
— (טו) מחים • רבים שעלמותם מלאות מוח, ומוח ר"ל דבר רך הנמחה תחת
הלסון; עם קטרת אילים • העלה עולות בהמות רכות ובהמות גדולות
ושמנות: — (יז) תחת לשוני • כמו תחת לשוני עמל ואון (למעלה י' ו')
בהתחכך הלסון על השנים ועל החך תולדנה תחתיהם ההברות: — (יח) און אם
ראיתי בלבי • ולא נהרסתי עליו ולא התודיתי, לא היה מקבל תפילתי וקרבותי,
דומה למעלה בס' הקודם שומע תפלה וגו' דברי עונות וגו': — (יט) אכן •
כמו אכן נודע הדבר (פר' שמות) ל' בן ובן ובסיס, דבר קיים וברור הוא זה, ואכן
הוא כמו על כן ע"ד לשון ארמי, וכן פי' מורי ורבי שח"ל אכנט כמו אכטן, אזור
שחוגרים על הכטן: — (כ) חפלתי וחסרו • דבר תפילתי (עיין בס' הקודם

מ"ש על שומע תפלה) שהוא כפרת עונותי והקשכת בקשתי והפליא חסדו עמי, ונתן
לי יותר ממה שבקשתי, ודוק על שרש בקש וקשב ששניהם מקור אחד להם
בהיפוך אותיות):

סו

(ב) יחננו • יעשה בקשתנו ובה ידיע כי מלאנו חן בעיניו או אמתו במקום
אלינו: אחנו • בדברו אמתו יהיו פניו מאירות ולא פנים של זעף: — (ג) לדעת •
למען יידע, וכן למת אכלס בעתו (למטה ק"ד כ"ז) למען תמן: דרכך • להוסיף
משועים לך: — (ה) לאמים • שיש להם קלין שוטר ומושל, עמים • שאין משטר
עליהם, ואלה יש להם לשמוח ולרנן כמה שאמה גזור עליהם, כי הלא שניהם תמיד
במישרים תשפוט ותנחה (כשופטי ישראל אחר יהושע שהיו נגידים כל' מושכיהם
ומנהיגיהם) כלומר מנזור עליהם רק מה שישר וטוב להם: בארץ • לא בלבד
בשמים כל' כחיים הנלחמים שכולם עונג, רק גם בארץ הלזו שרוב חייה נראים כחיי
זער: — (ז) ארץ נחנה יבולה • דומה לענין הסי' הקודמים: — (ח) ויראו
אוחו • יראת הרוממות גם יושבי אפסי וקלות הארץ, שכ"כ מגדל ברכתנו עד
שילא שמעו בכל הארץ:

סח

(א) למנצח לדור • אולי בין כל ק"ן מומרי תהלים אין גם אחד קשה
ההבנה בכללותו ובחלקיו כחומר זה מחמת, שלא ידענו לא בדרור ולא באומד על
מהחומר, והשערות המבארים לקבוע זמן חיבורו באחרית הימים בימי חזקיהו ובדומה
לא תהיינה לנו לשום תועלת להבין בו דבר דבור על אופניו, ה"כ מדוע נניח כי
מה שכתוב בראשו שהוא לדוד יהיה שקר? מ"מ טוב לנו לחפש במאורעות ישראל
בימי דוד אולי נמצא אחת מהנה שעליה נסמך; עתה נ"ל שמלחמת דוד עם בני
עמון (ש"ב י') שאחר ששלחו ידיהם במלאכי דוד שכרו כל חילות העמים סביבותיהם
למלחמה עם ישראל וכמעט עטרום ותפשו (סס ססו' ט') נתנה לדוד מקום לשיר
תהלות ה' שעזרם והכניע אויביהם, ומלחמה זו אולי הייתה בהרי בשן שהם בין ארם
ומעכה וארץ בני עמין ושם נסגר יואב לבא, ואף על פי שלא נזכר בנביא נראה

מחמור זה שגם בפעם הזאת נתן ה' אות יסופה לעמו בהקדיר השמים פתאום ובהמטיר ברד ושלח קילות וברקים להם את אויביהם, וישראל אורו חיל והכוס ושללו מהם שלל רב: — (ב) **יקום אלהים וגו'** . מוכיר פסוק קומה ה' ויפולו אויביו וגו' (פר' בהעלתך) וזו ראיה שספר תורת משה לא היה רק העתק אחד מחזו בעולם סגור באהל מועד רק הנביאים ותלמידיהם והמסוררים היו בקיאים בו בקיאות רב, וא"ל שהכשרים שבמלכים לא קימו כל מה שכתוב בו מפסוק ויום הכפורים ושמיטה ויוכל וכו' אע"פ שלא בא מזה זכר בסיפור תולדותיהם וכן מלאנו דוד מלכה לשלמה (מ"א כ' ג') ושמרת את משמרת ה' לשמר חקתיו מכותיו משפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה, א"כ דוד בודאי שמר כל מצות התורה מראש ועד סוף: — (ג) **בהנהיג** . הין לפרש תיבה זו כ"א מבין נפעל, אם כן היתה ראויה להנקד ב**הנהיג** וענין הכתוב הוא, כמו שבנקלה ינדף עשן מפני רוח, כן בנקלה אתה נדפת אותם (רשעים הכתוב אח"כ) כמו שבנקלה ימס דונג מפני אש כן בנקלה יאבדו רשעים מפני אלהים המודיע גבורתו ע"י רעם וסערה: — (ד) **וצדיקים וגו'** . לא יפחדו על סערה זו רק ישמחו ויעללו עליה כי אות היא לעזרת ה' להם: **יעלצו** . עלן ממקור לן או רץ מוסיף על שרט שמה, ומורה שמגדל השמחה אדם רץ ומדלג ממקום למקום, וישישו שאחריו הוא ממקור שיש ושם הלבנים במראיתם ומורה פנים מאירות ומלהיבות מגדל השמחה: — (ה) **סרו** . מל' עודך מסתולל בעמי (פר' וארא) סלסלה ותדוממך (משלי ד' ח') ל' רוממות, רממו לה' שהוא רוכב על כרוב לבא לעזרתכם (למעלה סי' י"ח ו"א): **בערבות** . בשמי השמים שהם בארץ ערבה ומדבר, שאין בהם כוכבים ואין קלה להם: **ביה שמו** . יי' הוא תמיד להוראת שמחה ובין שני חלקי השם הנכבד יורה מקור הטוב בעוד שוב (אולי מל' דורה) יורה כי הוא גם מקור הרע, כלומר מה שידמה לכ"א כרע ואיננו רק טוב, א"כ כאן ר"ל הוכירו לפניו שם טובו וחסדו: — (ו) **אבי יתומים וגו'** . מאחר שמגמתו לשבח האל כי דן דין עשוק מיד עשוקו מוכיר גם יתומים ואלמנות שלרוב אין רב ריבם כ"א הוא ית"ס: **אדהים במעון קדשו** . שופט מי הוא הלדיק ומי הוא הרשע: — (ז) **יחידים** . ידידים ואהובים לו ככן יחיד מושיבם בטח בביתם, ובהיותם אסורים בכושרות (קושרות והם חבלים או כבלים) הוא מוליאם לחפטי אך הסוררים המורדים בו לא ינחיל להם משמתי ארץ

רק משכינם בארץ לחימה ולמא, וכ"ו משל ע"ד כ"ל לא כלורנו לורט, כי מגפן סדום גפנם וגו' (פר' האזינו), ומהר"ר מרדכי מורסארה בתרגומו פירשו ככתבו מוליא חסירים ממאסרם ומושיבם במלכ כשר ונכון, וקשה מחמת שימוש הבי"ת והיה לו לכתוב לכושרות: — (ח) **בצאתך לפני עמך** . בלאתם ממזרים: — (ט) **ארץ רעשה** . כל זה משל לומר שטעה להם נפלאות ושנה חקי הטבע לתועלתם: **זה סיני** . רעש בבוואו לתת תורה לעמו, ושני פסוקים אלה מזכירים שירת דבורה, ה' בלאתך משעיר וגו': — (י) **גשם גרבות** . סערה שהחרידה שונאינו בהפכה לארצנו לגשמי ברכה ונדבה: **הניף** . מלשון להנפה גויס בהנפת טוף (ישעיה ל' כ"ח) ל' נענוע כאשר ינוע בכברה (עמוס ט' ט'), ועוד אולי ר"ל הוריד גשם מנופה בנפה כלו' דק וממוגג הרגבים ומורה האדמה: **נחלתך** . נחלה שמחובר הוא לראש השסוק, גשם נדבות תניף אלהים (על) נחלתך: **ונלאתה** . ואלדמה כללה ולמאה אתה כוננתה העמדתה במלכ הראוי: — (יא) **חיתך** . כמו ויאספו פלשתים לחיה (ס"ב כ"ג י"א) חית פלשתים חנה בעמק רפאים (שם פסוק י"ג) קבולת אנשים במקום אחד ששם חנוכה וחיות בעוד שיתר השדה כלו דממה, אף כאן המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד: — (יב יג) **יתן אמר** . סמוך לתיבת מכשרת שאחריו ובגד הטעמים והיה ראוי להטעים ה' יתן-אמר המבשרות לבא רב, ה' יקים אמר הנשים המהנבאות לנבא רב של בני ישראל ומבשרות לאמר מלכי לבאות ידון ידון, ינודו ויפולו איש מעל אחיו בנוסס במלחמה ויתרחקו מארצנו שבכנסו בה להלחם עלינו ויעזבו שללם במקום המערכה: **ונות בית** . ואפילו החלשים שבו אפילו הנשים שאינן יולדות מפתח ביתן תחלקנה שללם, ונות מל' ואנוהו (שירת הים) ל' מושב ומעון: — (יד) **אם השכבון וגו'** . גם פסוק זה מדברי המבשרות, גם אם תרפינה ידיכם מלהלחם ותתעכבו בין המספחים (שירת דבורה) בין גדרות הלאן לשמאל שריקות עדרים קול כיגון הרועים בעונביהם וקול תרועת מלחמה לא תחפלו לשמוע, עם כל זה תחלקו שלל אויביכם: **בנפח יונה** . כמו מפני חרב היונה (ירמיה מ"ו ט"ז) שבני אשור היו מוליכים לפני חילותיהם גם ועליו דמות יונת זהב וכסף (דמות סעמיראמים אחת ממלכותיהם הקדמוניות ששמה בלשונם יש לו הוראת שם יונה ואחר מותה עבדוה כחליל). ואולי היה כן גם למלכים שבאו עתה על ישראל, והנביאות מבשרות לאנשי הלכא

הנה אויביכם יעזבו גם את אלילי כספם וזהבם לכם לשלל : — (טו) **בפרש**
 ונו' : כאשר אתה אל שדי הפרדת מלכים אלה איש מעל אחיו ע"י סערה כהר בשן
 הורדת שלגי ברכה על הר כלמון שהוא סמוך לשכם בנחלת אפרים (סופטים ט'
 מ"ח) : — (טז) **הר אדרים ונו'** : לשון קריאה, אתה ההר הגדול הר בשן בעל
 גבוניס, ראשים גבוהים, והר שכ כולל לקבוצת הרים תחת שם אחד או לארץ הרים
 ובקעות כמו הר יהודה הר אפרים : — (יז) **למה הרצרון** : מלה נכריה ופירושה
 מל' ערב להוראת קנא"ב שהוראתו ראות בלרות עין הללחת רעהו ; למה אתם
 הרי בשן הנבוהים תקנאו בהר ליון שמד ה' לשבתו ? זה לא יועילכם כי עם כל
 קנאתכם (אף) ה' ישכן בו לנצח : — (יח) **רכב אדרים ונו'** : הלא ידעתם מה
 פעל אל לעם ירדן, בא ורכב על שתי רכבות כרוכים ועמו אלפי מלאכיו השאננים
 ושקטים לעד ובתוכם בא בקדושתו לסיני לתת תורתו לישראל : — (יט) **ערית**
למרום ונו' : מקרא קשה עד מאד ואין בכל פירושי המבארים דבר נאה ומתקבל,
 ונאיל גם אנחנו להוסיף בו פירושים יהיו מה שיהיו ; אתה האל ההולך לפני עמך
 בעמוד אש ונען עליה לשמי מרומך ולקחת עמך מלאכך והבאתם עמך להר סיני
 כמלך השוכה שכי במלחמה ומנהיגם אחריו, **לְקַחְתָּ בְּשֵׁמִים** מתנות בעבור האדם
 (ויעבד יעקב ברחל הללוהו בגבורותיו) חקי תורתך הנעמים, ועם כל זה (ואף
 כמו בפסוק י"ז) הסוררים התאוו לרשת מקום שכן בו ה' אלהים, לשכן הכתוב בלא
 ו"ו אולי היה לינקד לשכן כמו לשכנו תדרשו (פר' ראה) : או נפרש אחר שגלית חקיד
 קבלת קרבנות מבני אדם וכזה אף לסוררים נתת מקום לשכון אללך בהביאם
 קרבנותיהם למקדשך : — (כ) **יעמם לנו** : ל' ויעמם איש על חמרו (סוף פרשת
 מקץ) רק שם שהוא לטורח בא בשימוש על, וכאן שהוא לתועלת בא בשימוש למ"ד
 ורצונו יעניקנו מתנותיו :? — (כא) **תוצאות** : יש אתו היכולת להושיע לידיו
 ולהשמיד אויביו כהווייתו אותם למות, ואין לפרש להוציא ולפלט אותנו ממות מפני
 שימוש הלמ"ד : — (כב) **ימחץ** : ילכע כדם וכמהו חמוץ בגדים מכזרה (ישעיה
 ס"ג א') : **קרקר** : הוא גיבה הראש מקום שמחמת המוח שתחתיו חס הרבה והוא
 מל' יקד יקוד : **שער** : ע"ד מראש פרעות אויב (סוף שירת האזינו) שלהחריד
 אויביהם היו מגדלים שער ראשם ובמלחמה היו פורעים ומנתקים מחלפומם לבעבור
 יהיה להם מראה איום ואדיר : **מחהרץ באשטיו** : ימחץ קדקד מי שאינו חוטא

לתיאבון פעם ושמים רק יודע בעלמו שחוטא (שזהו ל' אשם) והולך ומוסיף על
 פשעיו : — (כג) **אמר ונו'** : אמר ה' חני אשיב אלה הנלחמים עליכם חיים
 לארצם כמו שהשיבותי בני מלרים ממלכות ים, לשון התול : — (כד) **מנהו** :
 מל' מנה וחלק, והראוי מנתן, ובעלי הנקוד פירשוהו מל' מן ויהיה שיפורו מכל אחד
 שלא יתקיים מהם עד אחד, ונכון גם כן : — (כה) **ראו** : בני עמך : —
 (כו) **קדמו ונו'** : בשוב בני המיל מן המלחמה באו לקראתם משוררים ומנגנים
 ועלמות בתך ומחול, וישירו במקלות ונו' : — (כז) **ממקור ישראל** : לשון
 קריאה : אתם היוצאים ממקור ישראל ברכו : — (כח) **בנימין צעיר** : שבשנבים
 ובפרט אחר מעשה פלגם בגבעה ועכ"ז הוא לבדו די לרדות בהם, שרי יהודה וכולון
 ונפתלי הם בעצמם רגמו את קליניהם (יהושע י' כ"ד) ופרטי מלחמה זו שעליה
 חובר מזמור זה לא נודעו : — (כט) **צוה** : האל נזר עליך שתתקיים בעווןך :
 זו : אשר בחילוף אותיות (והב"ד) די כל' ארמי : — (ל) **סהיכלך** : בעבור
 היכלך יובילו מלכים מנחה לירושלים ושימוש המ"ם כמו ומשנאתו אותם (פר' עקב)
 מיראתו אותו (ש"כ ג' י"א) מ"ם הסבה : אולי מקורו שה כל' בהמות לעולה
 וזבח : — (לא) **גער** : שרש זה בלי שמוש ב"ת הוראתו הכרתה, הנני גער לכם
 את הורע (מלאכי ב' ג') : **חית קנה** : החיה שלא מאמץ כח בארי להתייבב לנגד
 האדם ולהלחם בו רק תסתר בתוך קני האגס ותבוא עליו בעקיפים, ושוכני ישראל
 היו רגילים לעשות כזאת, כן עשה עמלק וכן הודמנו בני ארם לעשות כזו, גלה
 אלישע מזמרת למלך ישראל (מלכים ב' ו' ח') ואולי הוא רמז למלרים וכוש הנזכרים
 אח"כ, וכן יחזקאל (סי' כ"ט) המשיל מלרים למכין הרובץ בין קנה ו**בצצה** ; ויתכן
 שמלרים הכין עצמו לעלות על ישראל מדרום בעוד שהם נלחמים עם ארם מלפון :
בעגלי עמים : ל' לולא חרשתם בעגלתי (סופטים י"ד י"ח) ל' חכה ועידון, ע"י
 עם חבתך ומעדניך הנער ומכרית חית קנה ועדת הנירים, ומכריחם להתרפס (ל'
 רפס וטיט) ולהתכנע בהשיבם מנחה (רזי דבר מרלה איש ככעסו) כסף, וכן דוד
 לקח מנחה מכל סביביו ולך המרפס (משלי ו' ג') פירשתיו משרש פלך בחילוף והיפוך
 אותיות ל' מהירות ושקידה, וכן נוכל לפרש גם מתרפס זה, ויהיה ע"ד קדם פני או
 שחר פני : **בור עמים** : פור עמים אלה אוהבי מלחמה שודד שלא להם לשלום והם
 חרפו מלאכיו ובאו בארצו להלחם (ש"כ י') : — (רב) **חשמנים** : מל' כל שמן

וכל איש חיל (שופטים נ' כ"ט) האזילים : **תריץ ידיו** • זכר ונקבה • **מל' והרץ**
המחנה לאחיד (ט"ז י"ז) • כנחץ חבוא אומת כוס בידים מלאות מנהג : —
(לד) **בשמי שמי קדם** • בשמים היותר גבוהים שהשפלים מהם לנגדם בארץ :
הן יתן וגו' • הלא חשמו קולו תמיד, בכל יום יודיע לכם עצמו ועוזו : —
(לה) **גאותו** • מל' גאות לבש (למטה ל"ג א') • ל' רוממות, ותוכר רוממותו כמה
שעשה על ישראל : — (לו) **מסקרשיך** • ל' רבים, משמי קדשך, כעבור נפלאותיך
שאתה מראה מן השמים הנריות ייראוך : **עוז ותעצומות** • נבורה הבאה מלד
אומץ לב ונבורה הבאה מלד און וכח, שרש עצם משם עצם וזה מנורת עז, ל' קושי
וחוזק : **לעם** • לעמו, או היה ראוי לינקד לעם, אם יקנה לו עם עוז ועלמה מאת
אלהים היא, או היה ראוי להנקד לעם **ברוך אלהים** והוא ישראל ; או תיבות
ברוך אלהים היו נכפלות אחר כל פסוק ופסוק (עיין מה שכתבתי סי' י"ח ב' על
פסוק ארחמך ה' חוקי :

טט

(א) **למנצח** • במזמור ס"ו אומר אבוא ביתך בעולות וגו' והולך ומספר מה
שישלים תודה לה' על ישועתו, במזמור ס"ו כופל יודוך עמים אלהים ישמחו וירננו
לאמים וגו' כמזמור ס"ח במקלות ברכו אלהים, לך יובילו מלכים שי, ממלכות
הארץ שירו לאלהים וגו', בזה המזמור ההללה שם אלהים בשיר, ותיטב לה' משור פר,
כולם מודיעים תודה אחר ההללה והברכה, ע"כ מלאו מקום זה אח"י : — (ב) **כי**
באו מים עד נפש • מזמור זה חובר בהיות דוד עוד כביתו אחר שנשא מיכל בת
שאול, ודואג וחבריו קנאו בו, ובראותם כי נעורה גם קנאת שאול עליו היו הולכים
ומקטרגים עליו וכל מעשיו היו מהפכים לנפאי ולבויון : — (ג) **טבעתי וגו'** •
נפילתי פתאום מגדולתי והשיבותי ועמה אני איש נקלה ונבזה באפס תקוה לשוב
יורד למעמדי הראשון : **ביון** • ממלות הסיר, אולי הוא מל' **יוכל** המוכיל עמו רפש
וטיט כשיפרוץ ע"י מטר סוחף וממקור זה גם שם שבלת שמוכילה ומסחפת עמה
הכל : — (ד) **מיחל** • בהיותי מיחל, או היה ראוי לנקדו **מיחל**, מרוב הביטוי
מתי תלמח ישועתי כהו עיני מראות : — (ה) **מצמייתי** • מנורת ללמיתות (פר'
גהר) ל' כריתה החפצים להכריתני ועוואלד פירשו מל' צמת הראש (מכעד ללמחך,

ט"ה ו' ז') ולולי היו"ד הנוספת היה נכון מאד, ונופל על לשון שערות ר' אשי
שלפניו : **אשר לא גולתי וגו'** • כמי שכתבנו על פסו' יחלקו בנדי להם (למ עלה
כ"ב י"ט) ששוכאי דוד היו מאשימים אותו שקנה לו עושר שלא כדון, וכשכרח נתן
להם שאול בית דוד לשלל : — (ו) **אלהים וגו'** • ידעתי כי ראוי אני להעניש, רק
עונותי שעשיתי באולתי ועתה אני מתחרט עליהם (סוה הוראת אשם) לך לבדך
הם יודעים, ואם הקיים כך יראוני מתמוטט וניפל יבואו מתקומם : — (ח) **כי**
עליך נשאתי חרפה • הם מחרפים אותי כאיש לבוע ומכחש, המראה בעלמו
חומה ויראת שדי ואיננה רק פרמה : — (ח) **לאחי** • אולי גם הם שקנאו ב
כשנמשח הוא הקטן והם נמאסו (ט"ז י"ז כ"ח) גם הם התרחקו מעליו במפלתו שלא
ליכוות כנחלתו, ובאמת הוכרחו אח"כ לכרוח מארצם ולהמלט אללו (שם כ"ב ד') :
מור • שרשו זור או זרר משם זר והוא כינוני הפעל : — (י) **קנאת ביהך** •
מה שאני משתדל כעבור ביתך ושוקד על דלתותיו היה לי לנזק ולחרפה : **הורפך** •
רשעים שתמיד יחרפוך כמעשיהם הרעים או ר"ל הם חושבים לחרף אותי ובאמת
אומך הם חורפים : — (יג) **ישבי שער** • העיר, ששם יושבים הכטלנים לראות
יולא יבא : — (יד) **ואני** • להפך מהם, תפילתי לך ה' שתבא עת שתרלני :
באסת ישעך • ענני ביסעך שלא יעדר כודאי למשועים לך : — (טז) **האמר** •
ל' סגידה ומקורו טר מקור נטר וטירה, שאדם נוטר וסוגר רכושו בתוך טירתו,
וטור כל' ארמי הוא נור כל"ק וממנו שרש לרר : — (יז) **כי טוב חסרך** • מל'
ההיטב מרה לך (יונה ד' ד') ל' רבוי וכל"א טובא ענינו הרבה וכן כלשון לרפת
bien ונופל על רב רחמין שאחריו : — (יט) **למען** • מלה זו מקורה שרש ענה,
פדיוני יהיה מענה לאויבי המחלים נפילתי וכן ל' למען בכ"מ, למען ירכו ימיכם
שמרו מלותי וכמענה לשמירתכם יהיה רבוי ימיכם, ותחלת הוראת שרש ענה היא
פנות איש אל רעהו : — (כ) **נגדך** • משאול נעלמן, רק לך נודעים : —
(כא) **שברה רבי** • נטלה ממני אומץ לבי באופן שלעת עתה אני אכנס (חלוש
בחילוף אותיות) ואכדה תקותי : **רנוד** • סיבא אחד מאוהבי ומקרוכי להראות לי
כי צר לו בלרמי וינוד עלי ראשו להראות חמלתו עלי : — (כב) **בברותי** • מל'
ולא כרה אתם לחם (ט"ז י"ב י"ז) במאכלי, כעבור חרפתם מאכלי ושקווי לא יערכו
לי ובאילו הם לענה וחומץ : — (כג) **ולשלומים** • שולחנם תחת היות להם

מקום שלום ומנוחה יהיה להם לפח ולמוקס, שמאכלם יזיק להם ויגרום מיתתם, או
 יהיה ראוי לנקדו ולשלוטם כמו שנת שלומים (ישעיה ל"ד ח') ור"ל מדה כנגד
 מדה: — (כו) תהי וגו' : כמו שהם מבקשים לגרשני מביתי ומאדני : —
 (כז) אשר הבית וגו' : אם הייתי עוד מולא חן בעיני שאל היו מחניפים לי,
 עכשו טבעוני גורת אתה עלי שיקנא בי וישפילני, הם מתפארים בלעזר שהם מלערים
 אותי: — (כח) תנה עין וגו' : לא ח"ו שיחשוב להם עונות יותר ממה שעון,
 רק לא, יסלח הפילו אחד מהם ויוסיפם זע"ז; או עון כאן להוראת עונש כמון גדול
 עוני מנשא (פר' בראשית) שסס הוא ודאי להוראת עונש שכן כתוב אחריו הן גרסת
 אותי וגו'; ור"ל חן להם עונש בעונם ולא יהיו נכללים בדקתך, כבואך לעשות
 דקה (שהיא קרובה לחסד) תחת משפט: — (לב) ותיטב : תודתי זו : מקרן
 מפרים : בעל קרנים ופרסות גדולות, כלומר דשן ושמן: — (לג) ראו : היה
 ראוי לכתוב ראו עניים וטמאן, והוא מלייר בדעתו יסועתו כאילו כבר היתה :
 — (לד) אסיריו : אם ייסר אדם על עונו כאיש שחטא למלך וזה אוסרו בבית
 האסורים לא יכזבו כמו שיבזה מלך ב"ו מי שחטא נגדו: — (לו) ויבנה ערי
 יהודה : פסוקים אלו נוספו או לכל הפחות הונחו אחר הגלות בהוסיף וגרוע מהם
 דברים : וירשור : ירש הוראתו האמתית קנין ע"י מלחמה באופן שבעל הארץ
 נעשה רש: — (לח) ינחלוה : שרש נחל מל' נחל הנגד (פלג-פלת, להנהיל-להלחיר)
 הוראתו האמתית מה שעובר מאב לבן, א"כ שלשת הפעלים הם כאן במדרגתם
 יירשוה, ינחלוה, ישכנו בה :

ע

(ב) אלהים להצילני : כל דברי מומור זה כמעט שנויים נמלצים סוף
 מומור מ' ושם (וגם במומור ל"ה כ"ז) בארנס, והמומור הוא דבר אחד עם חברו
 שאחריו וכן יש לומר בכל מומור שלא יקדמהו שם כמו חפלה, שניון, למנלח, מומור,
 שיר, הללויה שאחד הוא עם מה שלפניו, ופעמים יש מומורים הרבה מחוברים יחד
 (ל"ב עד ל"ח, ק"ג ק"ד ק"ה) ונפרדו לנגון בפני עצמו או לקצר אריכותם: —
 (ד) ישובו : אחר, כמו יסנו שלפניו, ובמומור מ' כתוב ישמח, קלת רמו ששרש
 שם מנורת שב בחילוף אותיות כומק, שב ונרתע אחר בראותו דבר מפחיד ומחמיה :

עא

(ב) תצילני ותפלטיני : תצילני מלדה שעתה אני בה, ותפלטיני (ממקור
 לוט טעניו הסתיר) מלדות אחרות שלא תבאנה עלי, ומומור זה חובר בסוף ימי
 דוד כשהיה בורח מפני אבשלום, שכן כתוב (פסו' ט') אל תשליכני לעת זקנה וגו' :
 — (ג) תמיד : כל זמן שארצה וכאן הוא להוראת תדיר כל"ח : צוית : כבר
 פעמים אחרות, או הוא עבר במקום צווי, כ"כ היה בטוח ביסועת ה' שנראה לו
 כאילו כבר ציה להוסיפו: — (ד) מעור וחומץ : עושה עמי עול ומשיב לי רעה
 תחת טובה, ועושה עמי חמם טנוטל את שלי, ויש לפרש חומץ מל' כי יתחמץ לכבי
 (למטה ע"ג כ"א) ל' התרנסות וחמימות הלב, ור"ל מחמם לבות בני אדם ומסיתם
 למרוד בו, ומלאנו חמון להוראת אדום שהוא מראה הדם, חמון בגדים (ישעיה ל"ג
 א') : — (ו) גווי : מלסון ויגו שלום מן הים, ומקורו גז כמו בשרש גז וענינו
 כריתה, והגולד נפרד ובכרת מבטן אמו, והשלו שעלו מן האופק לכד ים נראו כאילו
 נכרתו ממנו, כי גז חיש (למטה ל' יו"ד) נכרת וכלה: — (ז) במופת וגו' : דומה
 למה שכתוב בסי' ס"ט ז' אל יכשו כי קויד וגו' : עז : כמו עזי וזמרת (שירת הים)
 יו"ד הכנוי של עזי תשמע גם לשם זמרת, או חסרה יו"ד הכנוי מפני יו"ד של ים
 שאחריו, וכן כאן מפני יו"ד של ימלא: — (ח) ימלא : פי היה נמלא תדיר דברי
 מהלך כשהללתי לשעבר: — (י) ושמרי נפשי : המיחלים מתי יבא יום
 לספוחה, ובסי' מ' כתוב מבקשי נפשי לספוחה: — (יא) אלהים עזבו : דומה
 בענינו לאשר הכית רדפו בסי' ס"ט כ"ו, ודוד באהבתו את אבשלום היה רוצה
 להצדיקו בלבו ומשליך האשמה על יועציו שונאי דוד בלבם, וכן בס"ב סי' י"ח קוראו
 תמיד בשם נער שלא חלק לו עוד בכינה וקל להתפתות: — (יג) תמיד : אע"פ
 שמצבי נראה כנראה איחל עוד לישועתך, ובלי ספק תושיעני ואני אוסיף תהלה על
 תהלות שכבר שרתי לך ביסועות אחרות, ומומור זה אולי חברו כליל נוסו מאבשלום
 ששני בני הכהנים אמרו לו בשם חושי אל תלן הלילה וגו' (ש"ב י"ז ט"ז): —
 (טו) כי לא ירעתי ספורות : כ"כ רבו יסועותיך ותהלותי לך שלא אוכל
 לספור אותם: — (טז) אבוא בנבורות : כמו או אמרתי הנה באמי במגלת
 ספר (למעלה כ"ב ל"א) אבוא לפיך בהזכירי גבורותיך: — (יח) לרור : כמו

יספר לה' לדור (למעלה כ"ב ל"א) לדור הבא : — (ב) השוב : כמו שכתב
ונחמתי לשעבר, כן גם עתה תרבה גדולתי, כ"י יתחרטו על שמרדו כי ומלאן ולהבא
יכבדוני יותר : — (בא) ותסב : שלעת עתה נראה כאילו הסתרת פניך ממני :
— (כב) אמתך : אודה אמתך : — (כג) תרננה וגו' : כי אומרה לך תרננה
שפתי וגם נפשי, ארנן בכל לבבי :

עב

(א) רשלמה : המזמור הזה כתב אחד מן המשוררים על שלמה (כדעת
הראב"ע) והנישו מנחה אל דוד בוקנתו (אולי ביום המשח שלמה למלך בחיי
דוד) והוא תפלה על הללחת בנו המלך תחתיו, אפס כי פן ישיבה המלך ויאמר
קלת בחיי? הכנים בתוך דבריו המאמר הנעים הזה (ולפני ירח דור דורים) כי
הנה בו ימשול המשורר את המלך דוד אל השמש אשר הוא בעלמו עלם מאיר, וכן
דוד כוכב עלה לגדולה, והמשיל את בנו שלמה לירח המקבל אורו מהשמש,
כי כן מלכות שלמה ירושה היתה לו, ועוד כי לא ינה הירח עד בא השמש, וכן
לא ימלך הבן עד מות אביו; והנה אמר לנכח דוד ייראוך עם שמש, ייראו בני
אדם אותך בעוד השמש מאיר, כל' בעוד בחיים חיתך, ואחרי כן ייראו את בנך,
והטעם כי לא ימרוד בו שלמה בחייו כדרך שטעה אנשלוס; אך לא חפץ המשורר
לכאר דבריו ולומר ואחרי מותך ייראו את בנך, לבלתי בא לפני המלך כדבריו
עלכ ויגון, רק אמר ולפני ירח דור דורים, כל' וטרם יאיר לנו הירח (מה שלא
יהיה רק אחרי בא השמש, כשכב אדוני המלך עם אבותיו) יעברו דורי דורות,
ומקץ דור דורים נירא את הירח « כל אלה דברי שד"ל בככורי העתים ש' תקפ"ט
ד' ק"י וק"א, ונוכל ג"כ להניח שדוד עצמו סגר מזמור זה כתפלה וברכה ועדות
לבנו, כפרט אם נתן למשפט ולדקה הנזכרים בפסוקים הראשונים גבולס הנכון,
שמשפט הוא עמוד על קו הדין, ולדקה ולדק הוראתם נטות מעט ללד החסד, דבר
שיצדק לעשותו עם בני אדם העלוללים לחטוא, א"כ דוד מתפלל לה', ואומר עשה
עמי משפט, רק עם בני עשה לדקה, וכן בפסוק ב' : ידן עמך : בין איש ובין אחיו
ישתדל לעשות פשרה, רק וענייך (ידין) במשפט אם יצק עני על עשיר העוסקו,
בעדו יעמוד על קו הדין ולא ישא פני גדול : — (ג) ישאו דורים וגו' : בשפה

לדקה זו שיעשה וישקיט ריבות, הרים וגבעות ישאו שלום לעם, כל' תרבה ההלכה
בניהם שלא יטרו איבה ו'עו, ושלום ר"ל כל דבר יהיה בשלם שפנים הן מעשי ב"א
הן מעשה הטבע : — (ד) ישפוט עניי עם : יעשה בעדם משפט, וישע אוחם
שהם העשירים ומשופים לפניו לישועה, וידכא וישפיל עשוקיהם : — (ה) ייראוך
לפי דבריו שד"ל הכנוי מוסב אל דוד רק כ"ל שהוא מיסב לה' ייראוך תמיד עד ששמש
וירח בקיומם, ודור דורים ר"ל לדורות עולם, כמו לדור ודור, דור אחר דור, שהוא
(שלמה) יטע יראת ה' בלב בחוריו עמו : והם בהיותם לאנשים יטעוה בלב בניהם
וכן תמיד, בעוד שהמלכים הכשרים המיוחדים כחוקיהם ויאשיהו שקמו אחר החוטאים
השתדלו לנטוע יראת שמים בלב עמם ולא הליוהו כי כבר יינקו משרש פרה ראש
ולענה ועל פניהם החניפוס (וחזון ישעיה סי' א' יוכיח) ואחר מוחם בקום עליהם
מלך חוטא חדש הלכו אחריהם והתעיצו מעשיהם ביותר : — (ו) כמטר על גו' :
על דסה סגנון עתה ומחמת המטר יוסיף כח וידשא שנית בימים מעט : ורז"ף
מלה זרה ומקורה זרף או ולף שענינה כל"ח כמו נול כל"הק ופ"א רפה מלאכותיה
כל' ישמעאל לתוספת וכן באיזה שרשים גם כל' עברי, ולף אחד מהם, שהוא ונול
מקורם ול הברה טבעית שמשמיעים המים כולופס : — (ז) יפרח : סמך למה
שכתבנו בפ' ה', וכן עד בלי ירח, שאם לא יתכן להזכיר מיתת דוד, כ"ס מיתת
שלמה, וכי עד מיתתו כלבד יפרח לדיק? — (ח) מים עד ים : מן הים הגדול
עד ים סוף, ומנהר פרט עד אפסי ארץ ישראל שהם הרי הלבנון ללד נסון : —
(ט) ציים : יושבי ארץ ציה ומדבר, אולי כונתו על אדום ועמלק : — (י) תרשיש :
בארץ ספרד : ואיים : כרכי הים בארץ יון : מנחה ישיבו : מנחה מגורת נח,
היא תשורה לפייס דעת איש או לשכך כעסו, ובמנחה למלך יפול פעל השיב כאלו
הכל שלו ובהקריב לו תשורה משיבים לו חלק קטן ממה שהוא נותן לעמו, ואשכר
מל' שכר הוא תשלום למלך בעד השגחתו על בני עמו או על בני אומה אחרת שבגלו
יחסו : — (יא) בל גוים : כל גוים ועלומים, עיין מה שכתבנו סי' : —
(יב) כי יציל וגו' : כל ההלכה הזאת תהיה בארץ בעבור זה שיגן על אביונים
המתאווים כל דבר (גרסה נפשי לתאבה, אלפא ביתא) כי חסרי כל הם, ע"כ כפל
תאר זה, ועל עניים המעונים בלרה, ופונים (שזה ראשית הוראת ענה) אליו לעזרה
ושל דלים שהם זוללים ונכזים בעיני כל (לל-ול, זה-דין, כי הייתי זוללה, איבה א')

י"א) ובעיניו ייקר דמם : — (טו) ויחי : אביון זה, ויתן לו המלך מזהב שבא, ויתפלל האביון ויכרך המלך תמיד : — (טז) יהי פסת בר וגו' : פרו ורבו מתורגם פשוט וסנו, ומלאנו גם באיוב (ל"ה ט"ו) ולא ידע בפש מאד, ופשו פרשו (חכיקא א' ח') ל' רבוי, ירבה הדגן גם בראש ההרים שלרוב ארץ טרשין הוא, ופריו הם ראשי הטבלים המלאים גרעינים כנשוב בהם הרוח יולידו קול רעש כארזי הלבנון, ויזינו ב"א מעיר כעשב הארץ, נודל ההלחה תנדיל מספר יושבי הארץ : — (יז) יגון שמו : מל' ולכני ולנכדי (פר' וירא) אולי הוא ממקור כון בל"ה דג (ונו"ן שבסוף המילה שהיא הקדמונית, ת"ב שבת ק"ד : יש לה צורה דג) והוא מענין וידגו לרב (פר' ויחי) ירבה שמו וינדל, ומזה ל' כין כי ע"י הכנים תנדל המשפחה : והחברכו בו : יתפללו על עצמם שתחול עליהם ברכה כמהו ויאמרו אחריו : — (יח) ברוך וגו' : שני פסוקים אלו נוספו אח"כ, אולי בימי חזקיהו (משלי כ"ה ה') כמו שנוספו בספרים האחרים חוץ מן האחרון שמסיים כבר בפסוק כל הנשמה ובימי חזקיהו שכבר גלו עשרת השבטים כבר היה נכון לומר וקבלנו מן הגוים (סוף ספר ד') ונתנו מקום למזמור זה אחר הקודם הע"פי שבסוף ימיו כתבו דוד והוא האחרון במזמוריו לפי שמגיד שנשמעת תפלתו במזמורו הקודם וגם עד זקנה ושיבה וגו' : ומזמור כ"א עד ע' הם כולם לדוד חוץ מסי' ס"ו וס"ז שלא נזכר בהם שם מחברם, ועל ענין שהוסיף דוד שם אביו על שמו כתב שד"ל (בביכורי העתים הנ"ל) וז"ל : « לפי מה שאמרתי למעלה כי המזמור הזה כתבו אחד מן המסוררים על שלמה והגישו מנחה אל דוד בזקנתו יפה יתפרש הפסוק הזה, ולא אפחד כי אמר ואמן הכתוב לפניו מורה באצבע כי שם סיום המזמור ושהפסוק « הזה כיוסף הוא, ואולם לא האמין כדעת ר' יוסף בריל שחלק המזמורים הוסיפו, « כי למה לא השמיטוהו המעתיקים שבהו אחריו ואספו תפלות אחרות ; אבל « אחשוב כי בקרא המלך דוד את המזמור שהובא לו מנחה, או הוא בעצמו הוסיף עליו המקרא הזה (לפ"ד כתב דוד המזמור וגם פסוק זה, ואף על פי שהוסיפו « המאספים שני הפסוקים של פניו לא השמיטו פסוק כלו תפלות להודיענו כי מזמור « זה אחרון למזמורי דוד הוא) והטעם כאלו אמר בזה נשלם כל מה שיש לי לשאול « מאת האלהים יקם ה' את הדברים האלה ושוב אין עוד מלה בלשוני לבקש ממנו « דבר, והטעם כבר הילכתי ה' מיד כל איובי וכבר הגיעני לימי הזקנה בשלום

« מכל סביבי, ומה יש לי עוד לעשוק לפניו כ"א שיכרך ג"כ בדרכתו את בני הישב « על כסאי ? ברו תפלות דוד בן ישי : דוד אשר היה בחסד בוראו מלך רם « ונשא, והוא בן ישי איש רש ונקלה לא ידע מה ישאל עוד ; (לפ"ד דבר זה לא נכון « הוא כי להסך מזה ישי היה בא באנשים, ש"א י"ז י"ב, כלו' בחטובים כמו כלם « אנשים, פר' שלח, ומזקני בית לחם, שם ע"ז ה') והנה התבאר בלמנו טעם « מלות בן ישי הנראות כיתרות לגמרי, כי מי לא ידע מי דוד ? ומה יוסיף לו כבוד « היותו בן ישי, והוא הטעם בעצמו למה אמר במקום אחר כאם דוד בן ישי וכאם « הנכר הוקם על, ואין הדבר צריך ביאור : «

ספר שלישי

עג

(א) מזמור לאסף : י"ג מזמורים זה אחר זה הם לאסף וחבריו יחד : אך טוב לישראל וגו' : זה הפסוק הוא בהקדמה ואולי בפסוק אחרמך ה' חזקי (למעלה י"ח ב') היו כופלים אותו המסוררים אחר כל פסוק ופסוק : בלי ספק אין רע יורד מן השמים לישראל שהם ברי לבב ואלהים להם כלומר משניה עליהם, ע"ד והיה ה' לי לאלהים (פר' וילא) ; ומהר"ר שלום שמעון ממודינא חוה דעמו שטוב זה הוא תאר לית"ש ונרדף לאלהים שבחלי הפסוק האחרון, ואז"ל תקנו בתפלה הטוב שמך : — (ב) ואני : רק אני כמעט התרחקתי מן הדרך הישרה, ואשורי : רגלי שהיה להם לאשר ולישר מהלכם, כמעט שפכו והופכו מן הדרך הישרה לעקומה, ושפך והפך מקור אחד להם והוא ההכרה הטבעית פך הנולדת מן הפיכת כלי או משפרכת המשקה שבו : — (ג) כי קנאתי בהוללים : ראיתי בלדות עין הללחתם של רשעים בלתי שמים לב על אחריתם כשזטים היושבים להם כל היום ושומים ומרימים קול היללה ! ואינם דואגים על מחרתם : — (ד) חרצבות : מלה נכרית ואם היא מל"הק אולי מקורה בחילוף והיפוך אותיות קשר-ב, וכן ביטעיה (כ"ח ו') פתח חרצבות רשע, אין להם קשר וסמיכות למות, והם בריאים ומחלימים, אולם : בחילוף אותיות חלים בל"א ל' חזק, ומלאנוהו ביטעיה (ל"ח ט"ז) ותחלימני, ומה ל' אולם הנכון על עמודים : — (ה) בעמל אנוש : בעוד ששאר ב"א אנושים,

וחלוצים ויותר ממה שיריחו הם יגיעו שזה ל' עמל ממקור מל שענינו כרימה וממנו ל' מושאל לנרות ההוות על האדם ומאכזות רוב פרי יגיעו : —
 (ו) ענקתמו : היתה להם לעדי כענק על הנואר ומתפארים בה, וכן חמס שהם עושים יעטף גופם כמעטה תפארת, שית ואל' וחשופי שם (ישעיה כ' ד') ושם הוא לבזיון, וכאן לתפארת : — (ז) יצא מחלב עינימו : כן דרך השמנים בעלי בשר, בעוד שהכחוסים עיניהם תמקנה בחוריהן : עברו משביות רבב : הלליהו למעלה מכח הדמיון : — (ח) ימיקו : מל' המק בשרו (זכריה י"ד י"ב) ישחיתו איש דל באופן שימך ויעני : ואל' פירשו מל' ארמי שבו פיק הוראתו התלוץ, ובתרנום של כתובים לן תרגומו מימקנא : ברע עשק : ברע ובעושה, או פירושו ימיקו עושה, כל' יעסקו בעושה היותר רע ומכוער, ועושה הוא הכובש סכר שכיר : ממרום : מ"ס זו כמו מ"ס ולא רשעתי מאלהי (למעלה י"ח כ"כ) ל' התנגדות והרחקה לא כלכד נגד ב"א כי לפעמים נס נגד יושב מרום ידברו, כמו שכתוב אחריו, שמו בשמים פיהם לפעמים, ולשונם תהלך בארץ : לארכה ולרחבה ואין מונע, תהלך כמו ותהלך אש ארצה (פר' וארא) במקום ותלך רבוי אותיות התיבה מורים על חוזק הפעולה : — (י) ישוב עמו הרום : מל' ושם הלכנו לברמל (ישעיה כ"ט ו') יתהפך עמו לדעותיהם של רשעים ; ומי מרא ימצו למו : וימנו וישתו לרויה ממיתיהם הרעים, כך פירשוהו, רק נראים יותר דברי רד"ק, ישוב עמו (כל' יראיו החדדים אל דברו) לטענה זו שאמר אחריו, איכה ידע אל וגו' ומי כוס מלא מים המרים ימנו על ידם של רשעים ובעבורם (אולי היה ראוי לנקוד ימצו מבנין קל), וכתב ל' מליצה להורות תמידות המרירות בפיהם, כמוצץ זה שטועם המסקה לאטו לא כשומה כוסו בבת אחת, והלם הוא מגזרת הלחה, הכרה טבעית להוראת תנועה ונמלאת בכמה לשונית והוא הלן כל"ח : — (יא) איכה : איך אפשר שיש באל ידיעת כל דבר : — (יב) ושרוי עולם : שגלו הוא היושב בטח בלי אהבה ודאגה (שלא-שרא כל"א ישב) : חשנו חיל : בריאות ועושר : — (יג) אך ריק : הוא מה שוכתי : — (יד) וחובחתי : יסורים שהאמנתי שהם להוכיח דרכו הרעה של אדם בפניו, מתחדשים כי בכל דקר ודקר עם כל זכות לבי : — (טו) אם אמרתי אספרה : אפרש (ספר בחילוף והפוך אותיות פרש) הדברים כמו שהם ממש אני בוגד בדור הנא, שנשמעם דברי יחדלו מלדק

וירדפו רשע : — (טז) ואחשבה : חשב ממקור שכ, שב בדעתו על דבר להבינו על בוריו : עמל : יאמר ג"כ על עול שאם יוליד בעימות רגע אחריתו מרה כלענה, וכאן ר"ל זה שהרשעים מלליחים היה משפט עול בעיני : — (יז) מקדשי א : ל' מושאל לשמים ששם שכינת אל וגכנסתי בסודו : — (יח) אך בחרקות חשית למו : למ"ד במקום את כמו הרגו לאכנר (ט"ב ג' ל') חשיתם במלכ זה להחליק להם דרך הרשע, ולהפילם אח"כ משמים ארץ ממלכס הנשא לדלי דלות ע"י משואות מל' הנחש השיאני (פר' בראשית) ל' הסתה, וח"ו מלהאמין דבר עול כזה על ה' ית', רק הוא כמו ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם (ט"א ב' כ"ה) ויחזק ה' את לב פרעה ודומיהם, שבגדול הרשע כ"כ, יאמרו ב"א בודאי מרלון האל, שיסיה כן והרשעי' שבת אף בידו עד יעשה רלונו ואח"כ ירולץ שבתו : — (יט) איך היו יפלו באופן שיאמר עליהם איך היו לשמה וגו' : בלהות : יס בו משרש בלה ומשרש בהל, ומקור שניהם כמו בשרש בול וכלל ואכל ואכל ונכל ונפל ונפל ורבים עוד הוא כל, ל' ריק ותהו : — (כ) בחלום מהקיץ : כמו מה שנשאר מהחלום בידי החולם א' שהקיץ משנתו, זכרון דבר שזה ולא יותר כן בעיר עלמה שהתפארו בה תבזה (אולי היה לנקדו הפעיל תבזה) כללם וזכרונם, וללם הוא כל מן הדבר המלווה בו (וזהו סנין הברא האדם כללם להים) כל' זכרון מה, רשעים אלה לא יקברו כ"א מעט וגם זה לבזיון : — (כא) כי התחמץ : ל' חמוץ בגדים מבלה (ישעיה ס"ג א') לבוע אדום, והוא ממקור חם, יאדיס לבי מחמת חום עשתונותי ; וכליותי אשתונן חסר כי"ת השמוש, בכליותי אשנן הדבר (מל' ושננתם לבניך) ואולי משרש זה בהתפעל נהיה שם עשתונות, ועשתות (איוב י"ב ה'), וגם ממקור שמים או עשת ברזל שהנפח הולך ועושה בה מלאכה : — (כב) בהמות : כרוב הבהמות שאינן מבינות טובת קוניהן, כפרט אס לרפאתן יגרמו להן לער עובר : — (כג) ואני חסיד עמך : מכאן ולהבא, ואחות עבר במקום עתיד כמו תנחני ותקחני שאחריו או ר"ל עם כל ספקותי, סיעתני עד עתה שלא נכסלתי בעון, ומכאן ולהבא תסייעני ביותר : — (כד) תקחני : כמו ויקח בלעם את בלק ודומיו להוראת נהג, תנהגני אחר מה שהוא לי לכבוד ולתפארת (מהח"ר יוסף, למח קאמיריני) : — (כה) ועמד וגו' : אינני מתאזהר לסיוע כשר ודס : — (כו) בלה וגו' : גם אס ארוה יום יום ויאבד אומץ לבי, לא אדאג אס אלהים הוא פשחון לבי (צור לבי)

ויראת שמו היא מבתי : — (כו) רחיקיך : מנעוריהם ; וזגה : שהיה קרוב ונתרחק אלה יאבדו מעלמם, ואלה תלמיתם ותכריתם אתה : — (כח) שתי : מלרע תחת מלעיל, ושית מוסיף על שים : מלאכותיך : נקדו המ"ס פתח לעשותו מגורת מלאך והו"ו חולס תחת שורק (במלאכות ה' חני ב' ג') לעשותו מל' מלאכה, שה' שלח מלאכיו (ע"ד עושה מלאכיו רוחות, למטה ק"ד ד') לעשות מלאכתו, ושרש לאך שממנו מלאך ומלאכה הוא הלך בחילוף והפוך אותיות, המלאך הולך והמלאכה, הולכת ונעשית מעט מעט, ולמ"ד לספר כמו למ"ד לדבר כס (פר' והיה אם שמע) מתוך הדבור ומתוך הסיפור :

עד

(א) משכיר לאסוף : נראה שמומור זה חובר אחר חרבן הבית ע"י אחד מבני הסף שעלו ג"כ עם זרובבל (עזרא ב' מ"א) ושרוהו גם בראשית ימי בית שני : רנצח : אין ענינו לעולם ועד, רק עדיין, עד ימינו אלה, ובלי הפסק, או ענינו כהפך נורא ואיום הכולל כל זמנה שנחתנו עד עתה : — (ב) גארת : זכור אשר גאלת : — (ג) הרימה פעמך : ע"ד ויסא יעקב רגליו (פר' וילא) שכל כמה שאדם רץ הוא מרים רגליו ביותר, ור"ל בא מהר לראות משואות אלה הנוראות, ומשואות מל' שואה ומשאה (איוב ל' ג') חרבן ושוממות : כל הרע : כל אשר הרע, או נפרש כל נפרד כאלו נקוד חולס, כל דבר רלץ וזכר האויב בקודש : — (ד) שאנו : כאשר ישאנ האריה על טרפו (ישעיה ל"א ד') שמו אותם אתות : שני הפירושים נכונים, שנבדלגלאר שאל בתרפים טרם באו על ירושלים (יחזקאל כ"א כ"ו) והאמין באותות שנחנו לו הקוסמים (רש"י ורד"ק) סיקדים ביאתו לשם, או הוא מל' איש על דגלו באחת לבית אבתם (פר' במדבר) ל' נס, ור"ל שמו על חורבות המקדש נסס לאות כי משלו בנו : — (ה) יודע : מקרא קשה : האויב (פסו' ג') בהרימו ידו לנתון היה נודע ונראה כחרש המביא למעלה כלו' המרים ידו להביא קרדומות תוך ענפי עץ מסובכים שמכה בהם בכל כחו לכרתם : — (ו) ועחה : וע"י זה מעשה פחחים נאים שהיו בכתיב כ"המק (ת"א ו' כ"ט) יהלמו בכשיל (כלי מפץ המכשיל ומפיל) ובכילפות (בל"א קולפא, ת"כ מסכת ברכות כ"ח כידון) : ועחה : כמו ועחה לא יבאר מהם (פר' נח), על זה הדרך : —

(ח) נינם : על משקל ונירם אבד חשבון (פר' חקת) שענינו ונירם אוחס בחלים, אף כאן שרשו ינה מל' והאכלתי את מוניך את כשרם (ישעיה מ"ט כ"ו) וקרב הוא ללשון חנינות ואבל, רק היה ראוי לינקד לירי וכן ונירם : כד מועדי אל בארץ : נגד משפט עע"ו בימים ההם שהיו מכבדים אלהי עיר ועיר, הם להגדיל כבוד יראתם מחריבים בתי מסגד כל אל בארצות שכובשים : — (ט) אותותינו : נפלאות שהיינו רגילים לראות לשעבר : ורא אותנו : היה ראוי ואין ומדרך השיר הוא : עד מה : לא יקום נביא ויעשה אותות לנו, או מחובר הוא לשאריו עד מתי ונו' : — (יא) דמה תשיב : אחור מלהכות בשונאיך : בלה : אותם מקרב חיקך, כלו' מתוך מקדשך ונחלתך שהם חביבים לך ועד עתה נשאתם בחיקך : — (יב) פוררת : לפירורין וחלקים דקים : חנינים : גם הוא מגורת אונן והיא החיה הנקראת קראקאדיל הנמלאת, כגילום הנהר ומשמעת קול נהי כבכית עולל ויונק, והמשל הוא על מזרים (יחזקאל כ"ט ג') : — (יד) לויחן : על לויתן נחש בריח (ישעיה ל"ג ה') כתב שד"ל « הוא הקראקאדיל אשר ביאור מזרים והוא הנזכר באיוב (מ' כ"ה) ונקרא נחש בריח כי הוא פשוט וארוך ואינו מתקפל ומתעקס כנחשים (רוזענמיללער) » וגם שם וגם כאן הוא, משל על הממלכה החטאה אשר נתנה חתימה בארץ החיים וזהו ג"כ פירוש פשוט למה שאנו מחפלים בחג הסוכות « הרחמן יוכנו לשבת בסוכה של לויתן » סוכה לראות במפלת הערילים ובמשול על הארץ משפט לדק ועיין עוד למטה ק"ד כ"ו : רציים : מכפל הלמ"ד נראה שהיה ראוי לנקוד לעם בשני קמטים, ולגיים ר"ל לישראל שהיו מוכנים ליכנס בארץ ליה נתת שלל מזרים, או פירושו כדברי פ'ליפואן חיות היער, וכן פירש גם שד"ל בישעיה (מ"ב ה') נותן נשמה לעם עליה, לכהמות : — (טו) איתן : ממקור אית כל"א יש שבטטף תימיהם מודיעים שינס : — (יט) לחית : השדה : תורך : עמד הרך כחור ובין יונה : חיות ענייך : קבולת (עיין סי' ס"ח י"א) : — (כ) לברית : סכרת עם אבותינו : מחשבי ארץ : כמו במחשכים במולות, (למטה פ"ח ו') גם במערות, לורים שישראל נחבאים להמלט מאויב ירדו לריהם ויחמסוס (פ'ליפואן) או כדברי רד"ק, א"י שהיא עתה בחשך : — (כג) עולה חמיר : אל תשכח נאות לורריך המתנדלת בכל יום בראותם כי כל יוכלו :